

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра англійської філології

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ірина Зоренко

« ____ » _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 2024 р.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 10
КЛАСУ ЗЗСО ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ

Кваліфікаційна робота студентки

групи ЗАМм-23

ступінь вищої освіти: магістр

спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова і

література (англійська))

Бараненко Анастасії Олександрівни

Керівник: кандидат педагогічних наук,

доцент Пальчикова О. О.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Члени комісії:

Голова ЕК: _____

Члени ЕК

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Бараненко Анастасія, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 10 КЛАСУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	7
1.1. Поняття «діалог» у науковій літературі.....	7
1.2. Лінгвістичні основи навчання граматики англійської мови в старшій школі.....	12
1.3. Лінгводидактичні засади формування умінь діалогічного мовлення у процесі навчання граматики англійської мови.....	16
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	28
2.1. Аналіз чинних програм і підручників у контексті досліджуваної проблеми	28
2.2. Методичні рекомендації щодо формування умінь діалогічного мовлення учнів 10 класу під час навчання граматики англійської мови у ЗЗСО	36
2.3. Система вправ для формування умінь діалогічного мовлення учнів 10 класу	39
Висновки до розділу 2.....	57
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна методика навчання англійської мови зорієнтована на формування навичок використання мови в реальних життєвих умовах, що передбачає вміння добирати коректні мовні і мовленнєві засоби вираження інформації, розуміти наміри співрозмовника та відповідну реакцію на почуте, вибудовувати стратегію комунікації згідно з метою та соціальним статусом партнера по спілкуванню. З огляду на це виникає потреба у навчанні здобувачів освіти практично застосовувати граматичні явища у різних ситуаціях спілкування, зокрема під час як запланованого, так і спонтанного діалогічного мовлення, аби забезпечити достатній рівень готовності учнів до реальних життєвих ситуацій.

Ідея важливості формування діалогічного мовлення учнів у процесі вивчення граматики англійської мови у контексті загальної середньої освіти відображена як в європейських, так і в українських законодавчих та нормативних документах. Зокрема, у документах Європейського Союзу, як-от Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти [42], Рекомендації Європейського парламенту та Ради ЄС «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя» [26] наголошено на важливості розвитку комунікативних навичок, що залучають здатність до ведення діалогу, активного спілкування та адаптації в різноманітних культурних контекстах. Своєю чергою, в Закон України «Про освіту» [24], Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [6] акцентовано на необхідності заохочення учнів до організації самостійної навчальної діяльності протягом життя та розвитку компетентностей, що сприяють ефективній інтеграції у суспільстві.

Важливе місце в шкільному курсі англійської мови посідає вивчення часових форм дієслова «Past Perfect» і «Future Continuous», позаяк завдяки їм відбувається вираження дій у межах певних часових інтервалів, що впливає на коректний вибір мовних засобів для здійснення відповідних комунікативних намірів у минулому чи майбутньому. У зв'язку з цим залучення вказаних

граматичних явищ у зміст діалогічного мовлення є важливим кроком у забезпеченні повноцінного розуміння учнями часових аспектів, що є необхідним для належного сприйняття, відтворення та обміну іншомовної інформації.

Теоретичну основу методики формування діалогічного мовлення розглянуто у межах філософії (Д. Бом, М. Бубер, Е. Левінас, Р. Лопез-Козар, А. Мейер, Платон, Сократ, Ю. Хабермас, М. Хайдеггер, Г. Шпет), літератури (Ж. Бернанос, П. Валері, Й. Герцель, Ж. Гюльбер, Ж. Дедір, А. Жід, М. Зимомря, П. Клодель, Л. Оляндер, О. Розеншток-Хюссі, Г. Сивокінь), соціології (Н. Бабич, М. Вебер, Е. Гоффман, В. Жуков, М. Коляда, Н. Крещенко, Г. Почепцов, Ю. Хабермас), лінгвістики (Ф. Бацевич, Я. Біккер, М. Волошина, Е. Диллард, А. Загнітко, Я. Йенссен, Я. Радевич-Винницький), лінгводидактики (Л. ван Лієр, Н. Марсер, Д. Нанан).

Попри те, що поняття «діалог» розглянуто в загальнометодичному аспекті, поглибленого дослідження потребує вивчення особливостей використання граматичних феноменів у межах діалогічного спілкування. Відповідно, формування діалогічного мовлення у процесі навчання граматики англійської мови в 10 класі закладів загальної середньої освіти вимагає розроблення спеціальної методики, що й зумовило вибір теми дослідження: **«Методика формування діалогічного мовлення учнів 10 класу ЗЗСО під час навчання граматики англійської мови»**.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і розробленні методики формування умінь діалогічного мовлення учнів 10 класу ЗЗСО під час навчання граматики англійської мови.

Для досягнення мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) уточнити поняття «діалог» у науковій літературі;
- 2) з'ясувати лінгвістичні основи навчання граматики англійської мови у старшій школі;
- 3) визначити лінгводидактичні засади формування умінь діалогічного мовлення у процесі навчання граматики англійської мови;

4) проаналізувати чинні програми і підручники з англійської мови у контексті аналізованої проблеми;

5) розробити методичні рекомендації щодо формування умінь англомовного діалогічного мовлення учнів 10 класу ЗЗСО;

6) запропонувати систему вправ для формування умінь діалогічного мовлення під час навчання граматики англійської мови у ЗЗСО.

Об'єкт дослідження – процес навчання англійської мови у 10 класі ЗЗСО.

Предмет дослідження – підходи, принципи, методи, вправи для формування умінь діалогічного мовлення у процесі навчання граматики англійської мови.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз і синтез, узагальнення і систематизування лінгвістичної, психолого-педагогічної і методичної літератури з теми дослідження; аналіз програмно-методичного забезпечення навчання англійської мови у закладах загальної середньої освіти; *емпіричні:* спостереження за освітнім процесом, проведення бесід з учителями й учнями задля перевірки ефективності розробленої методики.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані вчителями, викладачами та студентами для підготовки до уроків англійської мови, а також для написання статей із теми, курсових і магістерських робіт.

Апробація результатів дослідження. За темою опубліковано тези: «Методи формування діалогічного мовлення у процесі навчання граматики англійської мови» ІХ Міжнародної науково-практичної конференції: *Perspectives of contemporary science: theory and practice*. 14–16 жовтня 2024 р. м. Львів.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів та підрозділів до них, висновків до кожного розділу та загальних, списку використаної літератури, що містить 64 позиції. Загальний обсяг дослідження – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 10 КЛАСУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1.1. Поняття «діалог» у науковій літературі

У старших класах ЗЗСО навчання англійської мови має акцентувати на розвитку умінь інтеракції з представниками інших культур, оскільки уміння вести діалог – важливий показник розвиненості мисленневих та мовленневих процесів в учнів та індикатор рівня знань англійської мови. Відповідно, на уроках англійської мови важливо відводити певну кількість часу на відтворення саме діалогічного мовлення, створення діалогічних ситуацій, які відбуваються у повсякденному житті, що сприяє готовності суб'єкта навчання до комунікування під час спонтанного говоріння.

Своєю чергою, важливо здійснювати практику діалогічного мовлення на уроках англійської мови в 10 класі ЗЗСО у межах засвоєння як лексичного, так і граматичного матеріалу, що викликає потребу автоматизації навичок уживання граматичних категорій дієслова, зокрема категорії часу у процесі усного чи письмового діалогічного мовлення.

Діалог та діалогічне мовлення цікавило науковців ще з Античних часів. Відомі філософи Сократ та Платон у своїх роботах займаються пошуком істини, правди, сенсу життя та розглядають діалог як метод, що допомагає у процесі віднайдення істини із залученням певних питань та методичного пошуку відповідей на них [4]. У добу Середньовіччя філософи цікавляться теологічним питанням, тому в їхньому розумінні діалог може відбуватися між людиною і Богом [32].

У XXI столітті філософське вчення аналізує діалог з позиції дослідження сутності людини та пошуку її призначення у житті. З огляду на це діалог у філософському розумінні стає більш людиноцентричним.

Так, М. Бубер досліджує проблему діалогу за допомогою трьох вимірів, до яких уналежнюють діалог між людиною і людиною, діалог між людиною та світом і діалог між людиною та Богом [40].

Е. Левіанс зазначає, що діалог – спосіб подолання самотності, що може реалізовуватись у різних вимірах (як за допомогою комунікації з Богом, так і через комунікацію з іншими людьми) [49]. Важливе місце посідає внутрішній діалог, у якому здійснюється спілкування внутрішнього «Я» з різними проєкціями, які усвідомлюють як «Ти». За допомогою цього об'єкт обговорення розглядається з різних позицій та розробляється новий концепт його розуміння [7].

На думку Ю. Хабермаса діалог – центр мови, у якому співрозмовники хочуть досягти взаєморозуміння та домовитись, тобто це спосіб розуміння та донесення думки [47].

У певних філософських течіях, як-от позитивізм, релятивізм, пантеїзм, в основу закладена думка про діалогічне відношення між особистістю і природою, тобто природа одухотворюється та веде певний діалог з людиною. Цю думку підтверджували такі філософи, як А. Мейєр, М. Хайдеггер, Г. Шпет. У відповідності з їхніми поглядами діалог представлено як спільність між співрозмовниками, а не субстанціональний моноліт особистості й опрідметненої речі [28].

Д. Бом розглядав діалог як радикальну форму розвідки людських взаємин, що уможлиблює представлення різних думок, допомагає у формуванні нових поглядів та проголошенні інноваційних ідей [39].

З погляду Р. Лопез-Козара, у діалозі немає лідера, мети та прихованих намірів, тобто можна вважати діалог спонтанним мовленням, яке залежить від екстралінгвістичних факторів (підготовленість та непідготовленість реплік, розуміння теми, обмеженість у часі, віці, досвіді мовців) [51].

Поняття діалогу в аспекті літератури розглянуто в дослідженнях Ж. Бернаноса, П. Валері, Й. Герцеля, Ж. Гюльбера, Ж. Дедіра, А. Жіда, М. Зимомрі, П. Клоделя, Л. Оляндер, О. Розеншток-Хюссі, Г. Сивоконя.

Згідно з «Лексиконом загального та порівняльного літературознавства», діалог є певним відрізком тексту, який уособлює комунікацію персонажів. Наприклад, у драмі за допомогою діалогів розкривається характер та розвиток дії, тоді як в епосі комунікація у творі є явним співіснуванням з автором та мовою. Діалог у прозових творах наближає форму цього прозового твору до епічного [14].

Л. Оляндер у своїй праці висловила думку про те, що є поняття діалогу літератур. Він може бути як діалогом у міжлітературній площині, так і в окремому виді літератури. Види діалогів умовно можна розподілити на прямий, який характеризується безпосереднім комунікуванням двох письменників, непрямий, особливостями якого є діалог між явищами в літературі, які виникли незалежно одне від одного [16].

М. Гнатюк зауважує, що діалог – це певний тип організації усного мовлення, який за своєю формою є розмовою двох осіб. У відповідності з цим існують декілька чинників, для успішного діалогу, який приведе до бажаних результатів переговорів. Серед них виокремлюють суспільну ситуацію, тематику, ідеологічні позиції учасників розмови та ставлення учасників розмови один до одного та до інших людей, явно або неявно присутніх у розмові [17].

І. Гладіна розглядає думку про те, що діалог – це розмова саме двох дійових осіб. Окрім того, науковці виділяють ознаки, за допомогою яких можна розпізнати діалог серед інших форм комунікації: намір, цілеспрямованість, правила ведення розмови [29].

У соціологічному контексті діалог розглядали такі науковці, як Н. Бабиц, М. Вебер, Е. Гоффман, В. Жуков, М. Коляда, Н. Крещенко, Г. Почепцов.

Г. Почепцов стверджує, що діалогічну комунікацію слід розглядати як відповідний процес перекодування вербального спілкування в невербальне і навпаки. Історичним підґрунтям цього є те, що людина була змушена виконувати певні дії і вважати це спілкуванням, тобто говоріння однієї людини переходило у дії іншої. Саме це було початком у передачі знань між людьми, які вважаються

двома різними автономними системами, що відтворюють процес спілкування [23].

З позиції лінгвістики, діалог є центральною темою вивчення у працях таких науковців, як-от Ф. Бацевич, Я. Біккер, М. Волошина, Е. Диллард, А. Загнітко, Я. Йенссен, Я. Радевич-Винницький. Беручи до уваги, що діалог у лінгвістиці також розглядають як цілеспрямований, соціально зумовлений процес обміну інформацією у пізнавально-трудої та творчій діяльності, О. Селіванова пропонує аналізувати його на трьох рівнях: 1) комунікативному, який включає в себе кодову систему мови та певні культурні традиції комунікативної поведінки; 2) інтерактивному – орієнтованому на спосіб взаємодії один з одним під час спілкування; 3) перцептивному, що полягає у формуванні вражень про партнера по спілкуванню, розуміння його емоційного стану, а також вплив цих вражень на подальшу взаємодію [28].

Серед розгорнутого переліку діалогічних функцій Ф. Бацевич виокремлює контактну, що встановлює атмосферу двосторонньої готовності передавати і сприймати повідомлення та підтримувати взаємозв'язок до завершення акту спілкування; інформаційну, яка являє собою обмін інформацією; спонукальну, що заохочує партнера, аудиторію або ж саму особистість до виконання дій різного спрямування; координаційну, що є взаємним орієнтуванням й узгодженням дій у спільній діяльності співрозмовників; пізнавальну, яка відповідає за адекватне сприйняття і розуміння змісту повідомлень та намірів під час спілкування та транслювання інформації; емотивну, що є обміном емоціями під час комунікації, уособленням розуміння свого місця у міжособистісних відносинах; впливову, яка спрямовує зміну стану та поведінки співрозмовника [1].

Я. Радевич-Винницький стверджує, що будь-якому спілкуванню властивий діалогічний характер. Він розглядає діалог у таких формах: комунікація між двома людьми, комунікація між групою і людиною, комунікація між людиною і суспільством. Серед причин непорозумінь та перепон у людській інтеракції науковці виокремлюють: вікові, статеві, соціальні, національні

відмінності співрозмовників, їх неоднаковий характер і темперамент, ступінь освіченості та вихованості, розбіжності у поглядах на життя [25]. Розглядаючи діалог, як форму мовлення, він постає низкою послідовних взаємопов'язаних мовленнєвих актів і передбачає наявність не менше двох учасників. Іншими словами – це форма мовної (усної або письмової) взаємодії, інтеракції, що передбачає обмін комунікативними ролями адресанта і адресата [9].

Серед чинників, що впливають на сприйняття сказаного та покращують розуміння, О. Бігич виокремлює експресивність та емоційну забарвленість, що враховує широкий спектр емоцій під час спілкування: від негативних до позитивних; спонтанність, яка уособлюється у швидкій реакції на отримане повідомлення співрозмовника; двосторонній характер, який представлений тим, що кожен у комунікації виступає як слухачем, так і мовцем; еліптичність – використання готових мовленнєвих одиниць або кліше, що використовують задля заповнення пауз [18].

І. Домрачева, у своїх наукових працях підсумовує, що всі види діалогічного мовлення за метою висловлювання можна об'єднати за трьома критеріями серед яких є когнітивний або пізнавальний, у ході якого співрозмовники обмінюються наявною інформацією; конфліктний, під час якого спілкування руйнується, а забарвлення емоційного фону стає різко негативним; фактичний, у процесі якого встановлюють контакт між співрозмовниками [8].

Лінгводидакти (Л. ван Ліер, Н. Марсер, Д. Нанан) розглядають діалог як засіб розвитку комунікативних навичок учнів. Викладачі використовують діалогічні форми роботи, як-от обговорення, рольові ігри, інтерв'ю, для стимулювання мовної активності учнів.

Зокрема, Р. Вегеріф визначає діалог як складний напрям розвитку суспільства до більшої здатності, творчості чи навчання [62]. У своїй праці він виділяє три види діалогу: диспутаційний (характеризується розбіжностями думок та індивідуальним прийняттям рішень, короткими обмінами реплік, що складаються з викликів і тверджень або контртверджень), кумулятивний (має позитивний та некритичний характер з характерними повторами,

підтвердженнями та уточненнями. Партнери використовують його для створення «загальних знань»), дослідницький (партнери критично, але конструктивно обговорюють ідеї для спільного розгляду, що можуть бути оскаржені або прийняті) [62].

На думку Л. ван Ліера, спілкування у формі діалогу є центральним для розвитку мови. У багатьох класах спілкування обмежується тривіальною передачею інформації, однак заохочення до випадкового спільного діалогу може значно розвинути відчуття взаємодії [50].

Отже, апелюємо до Р. Вегеріфа, що визначає діалог як процес комунікації між двома або більше учасниками, в якому відбувається активний обмін висловлюваннями, що забезпечує взаємний зворотний зв'язок, сприяє розвитку мовних навичок, критичного мислення та соціальної взаємодії через створення і сприйняття значення в конкретному контексті.

1.2. Лінгвістичні основи навчання граматики англійської мови в старшій школі

Зв'язок методики навчання мови з лінгвістикою є беззаперечним, позаяк мова, як рідна, так і іноземна, є першочергово предметом дослідження лінгвістики. Так, О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька вважають методику викладання «прикладною лінгвістикою», оскільки лінгвістичні знання, як-от відомості про систему та функції мови, лінгвістичні одиниці, використовують під час виокремлення мети, змісту, підходів, принципів, методів навчання, класифікації вправ [18]. Отже, завдяки лінгвістичним відомостям у царині методики відбувається розроблення теоретичних основ і прикладних питань навчання тої чи тої мови.

Чільне місце у вивченні англійської мови відводиться граматиці. У педагогічному словнику граматика – розділ мовознавства, предметом вивчення якого є граматична будова мови (закономірності формотворення слів і структура словосполучень та речень) [3].

З погляду С. Торнбері, граматики – це процес, за допомогою якого пояснюється зміст мовця чи письменника, коли контекстуальної інформації недостатньо [60].

Згідно з О. Селівановою, граматики вважається однією з найдавніших лінгвістичних галузей, що займається вивченням диференціації мови, її категорій, закономірностей зміни слова та творення форми; пояснює яким чином слова зв'язують у речення та яким чином синтаксично організовано мовлення [28].

За визначенням Н. Шмітта граматики складається з правил синтаксису, що визначають, яким чином відбувається формування правил, поєднання слів, фраз і часових форм дієслова задля утворення речень. Для лінгвістів описова граматики також може бути більш детальним поглядом на мову, враховуючи не лише синтаксис і морфологію, а й фонетику, фонологію, семантику та лексику [56].

Н. Гаймс, Р. Родман, В. Фромкін зазначають, що граматики – це знання правил та одиниць певної мови – особливостей поєднання звуків (фонології), словотворення (морфології), поєднання слів у фрази та фраз у речення (синтаксису), присвоєння значення (семантики) [46].

Американський лінгвіст Н. Чомський розглядав граматику як систему правил, що поєднує звук і значення. Граматики повинна відповідати двом умовам: 1) речення, які з'являються, повинні функціонувати в мові як природні, а не вигадані; 2) граматики має бути загальною, а не ґрунтуватися на певних мовних явищах [41].

Одним із найважливіших розділів граматики є морфологія, що вивчає структуру та форми слів, зокрема, їх будову, зміни та формування. Вона досліджує, як слова утворено за допомогою морфем (найменших значущих одиниць мови), яким чином змінюються форми слів залежно від граматичних категорій (наприклад, число, час, ступені порівняння) та як різні слова співвідносяться між собою через спільні морфологічні ознаки.

На думку І. Гусленко, задля того, аби висловити свої думки іноземною мовою, учню необхідно опанувати граматичні структури активного мінімуму, проте для розуміння думок інших людей необхідне володіння як активним, так і пасивним граматичним мінімумом. Пасивний граматичний мінімум залучає граматичні структури, які студенти можуть не використовувати для вираження своїх думок, однак вони необхідні для сприйняття та розуміння мовлення [18].

З погляду О. Снітковської, одна з перших проблем, на які натрапляють учні під час вивчення граматики, – недостатнє розуміння правил. Здобувачі усвідомлюють, які слова необхідно використовувати, проте не розуміють, чому. Це може призвести до численних помилок, оскільки без знання правил важко коректно будувати речення.

У розумінні О. Снітковської низький рівень усвідомлення граматичних правил перешкоджає оволодінню граматичною компетентністю. Причин цьому може бути багато: відсутність належної підготовки, некоректно дібрані методи навчання тощо [30].

О. Вишневський вважає, що у старшій школі учні мають змогу засвоїти більшість програмного граматичного матеріалу рецептивно та репродуктивно, оскільки у підлітків активно розвивається аналітико-синтетична діяльність та довільне запам'ятовування. У цей період школярі можуть засвоювати граматичні явища через правила за допомогою індуктивного навчання. Засвоєння граматичних конструкцій поступово відбувається через застосування тренувальних комунікативних та умовно-комунікативних вправ [2].

Як зазначають О. Бігич, Н. Бориско, очікується, що в старшій школі учні зможуть коректно вживати і відмінювати частини мови, використовувати словосполучення, часові форми дієслова для побудови усних і писемних висловлювань. Проте, це є дещо проблематичним через те, що учні натрапляють на граматичні явища іноземної мови, що не були проаналізовані в рідній. Своєю чергою, нові граматичні структури часто подано без контексту, що ускладнює їх розуміння та використання в реальних ситуаціях. Крім того, вивчення граматичного матеріалу відбувається дещо ускладнено через використання

термінів, правил і значної кількості винятків, ігнорування яких може призвести до заучування правил без осмислення [18]. Вважається, що основними формами інтерактивного навчання, які використовують автори підручників, є парна робота (наприклад: “Працюйте в парах і запитуйте один одного про...”, “Розіграйте діалог”) та групова робота (“Виконайте груповий проєкт”, “Проведіть мозковий штурм у групах”). Однак, у більшості цих підручників недостатньо уваги приділено макрогруповій формі навчання, зокрема роботі в великих групах, груповому спілкуванню та дискусіям. Автори підручників не надають достатнього комунікативного мінімуму, необхідного для забезпечення інтеракції та розвитку мовленнєвих навичок, що ускладнює процес формування інтерактивних умінь у старшокласників [10].

Відповідно до вимог поточної навчальної програми для старшої школи, вивчення нового мовного (зокрема, граматичного) матеріалу майже не передбачене. Натомість акцентовано на систематизації та узагальненні мовного, мовленнєвого та комунікативного досвіду, отриманого в основній школі [15]. Так, згідно з Міністерством Освіти і Науки України учням 10 класу ЗЗСО запропоновано такі морфологічні одиниці для вивчення на уроках англійської мови: Past Perfect; Past Perfect Continuous; Future Continuous; Future Perfect; Going to / will for predictions; used to / would for past routines and habits; verbs taking gerund. Проте, для реалізації іншомовного освітнього процесу важливо враховувати думки лінгводидактів щодо конкретних одиниць морфології, які є актуальними для старшої школи.

На думку Дж. Хармера, навчання англійської мови має бути зосереджено на морфологічних одиницях, які забезпечують глибоке розуміння і практичне застосування мовних структур, як-от уживання часових форм дієслів, зокрема урахування смислових змін повідомлення під час використання складних часових форм з модальними дієсловами [48]. Вказана теза знаходить відображення також у наукових працях Дж. Річардса і Р. Шмідта, які зазначають, що для розвитку граматичної компетентності учнів старших класів необхідно

акцентувати на конкретних морфологічних одиницях, як-от конструкції умовного способу [54].

Отже, апелюючи до Дж. Хармера, вважаємо доцільним виокремити такі граматичні категорії дієслова для формування діалогічного мовлення, як часові категорії Past Perfect і Future Continuous, що дозволяє учням практикувати складні часові структури та сприяє глибшому розумінню і коректному використанню часових форм.

Отже, зв'язок методики викладання мови з лінгвістикою є глибоким та багатограним, оскільки лінгвістика надає ґрунтовну теоретичну базу для методики, описуючи мову, її структуру, функціонування та розвиток. Ці знання використовуються для розроблення методів навчання, створення програм та матеріалів, підготовки вчителів, оцінювання знань учнів та дослідження проблем вивчення мови.

1.3. Лінгводидактичні засади формування умінь діалогічного мовлення у процесі навчання граматики англійської мови

Одним із важливих аспектів сучасної іншомовної освіти є підготовка учнів до повноцінної комунікації в мультикультурному середовищі, що вимагає не лише знання іноземної мови, але й здатності використовувати її для ефективної взаємодії з іншомовними співрозмовниками. У цьому контексті особливої значущості набуває формування діалогічного мовлення, яке сприяє розвитку культурної компетентності та забезпечує успішний обмін думками та інформацією в різних комунікативних ситуаціях. Своєю чергою, одним із важливих завдань сучасної методики навчання англійської мови є виокремлення лінгводидактичних засад формування умінь діалогічного мовлення, оскільки оптимально дібрані підходи, принципи, методи й система вправ сприятимуть не лише засвоєнню граматичних правил, а й ефективному застосуванню мовних знань у реальних ситуаціях спілкування.

Поняття «підхід» у лінгводидактиці розглядають як базову концепцію, що формує основу для планування та реалізації процесу навчання іноземної мови [55]. З погляду Дж. Хармера, це система переконань і теорій, що визначають, як має бути організоване навчання. Він спрямовує вибір методів, визначення цілей уроку та особливості побудови навчальних програм. Роль підходу полягає в створенні загальної стратегії навчання, що охоплює лексичний, граматичний, культурний аспекти мовленнєвої діяльності. Завдяки коректно дібраному підходу стає можливим ефективне засвоєння мови в реальних комунікативних ситуаціях, що є основним завданням сучасної лінгводидактики [48].

I. Холод виокремлює три основні підходи, які допомагають сформувати граматичну компетентність в учнів закладів загальної середньої освіти — імпліцитний, у якому не закладено пояснення граматичних правил; експліцитний, що передбачає пояснення граматичних правил та диференційований, який поєднує у собі різні підходи [35].

Дослідники в галузі методики навчання іноземних мов (Г. Відовсон, М. Лонг, Д. Нанан, Дж. Річардс, С. Торнбері, Дж. Хармер та ін.) наголошують на важливості використання комунікативного підходу та інтеграції граматики в процес розвитку мовленнєвих навичок. За їхніми твердженнями, ефективне оволодіння граматичними структурами можливе лише в контексті реальної комунікації, де учні активно застосовують мовні знання для взаємодії.

Як зазначає Дж. Річардс: «Навчання мови має бути спрямоване на розвиток навичок, які дозволяють використовувати мову для виконання конкретних комунікативних завдань» [53, с. 43]. Комунікативно-діяльнісний підхід узгоджується із сучасними освітніми цілями та психолого-педагогічними концепціями, оскільки дозволяє ефективно розвивати у студентів комунікативні навички, що є ключовою метою стандартизованого мовного навчання. Суть вказаного підходу до навчання іноземних мов полягає у відтворенні моделі спілкування, оскільки акцентовано на розвитку практичних навичок

використання мови як засобу спілкування в різних ситуаціях, що сприяє формуванню діалогічного мовлення [27].

В. Химинець розглядає компетентнісний підхід, як той, що акцентує на практичному використанні умінь і навичок. Такий підхід стає все більш поширеним і підтримується державами та міжнародними організаціями, підкреслюючи важливість досвіду [34].

Дж. Хармер зазначає, що CLT-підхід залучає студентів до реального спілкування, де успішне досягнення комунікативного завдання є тією ж мірою важливим, що й точність використання мови. Відповідно, рольові ігри та симуляції стали дуже популярними в CLT. Наприклад, учні можуть змодельовати телевізійну програму чи сцену в аеропорту, або зімітувати змодельовану першу сторінку газети. Під час інших видів комунікативної діяльності учні розгадують головоломку чи разом пишуть вірш / будують історію [48].

Т. Роджерс вважає, що комунікативне навчання мови вважають підходом, а не методом і наголошує на тому, що комунікативний підхід не має суворо визначених методичних процедур, натомість акцентує на принципах, які дозволяють вільно обирати методи й техніки відповідно до конкретної навчальної ситуації. Основна мета цього підходу полягає у розвитку комунікативної компетентності, тобто здатності використовувати мову у реальних ситуаціях спілкування [55].

Одним із сучасних підходів є *task-based approach* (навчання, що базується на завданнях). Д. Нунан визначає, що педагогічне завдання, що є основою цього підходу, – це частина роботи в класі, яка залучає учнів. Здобувачі освіти, своєю чергою, розуміють, маніпулюють або взаємодіють цільовою мовою. Під час виконання завдання увага учнів зосереджена на мобілізації граматичних знань задля передавання суті повідомлення, а не маніпулювання формою [52]. Вказаний підхід керується такими принципами: основним елементом навчання є цілеспрямована діяльність і завдання, що акцентує на спілкуванні; діяльність та завдання є такими, що знадобляться учню в реальному житті, або тими, що мають педагогічну мету, специфічну для конкретного уроку [63].

З-поміж інших підходів, поширених у лінгводидактиці, виокремлюють content-based instruction (змістовно-орієнтований підхід). Прихильники СВІ (content-based instructions) стверджують, що найкращий спосіб вивчити іноземні мови – використовувати контент як рушійну силу діяльності на уроці задля формування комунікативної та граматичної компетентностей [53]. Змістовно-орієнтований підхід ґрунтується на двох основних принципах, викладених Дж. Річардсом і Т. Роджерсом: люди успішніше вивчають другу мову, коли використовують її як засіб отримання інформації, а не як самоціль; навчання на основі контенту краще відображає потреби учнів у вивченні другої мови [55].

Г. Деллар значну увагу приділяє реалізації лексичного підходу до навчання граматичної системи мов та вважає доцільним використання нових граматичних конструкцій у межах вивчення лексичних тем і вокабуляра [44]. У межах цього підходу визначено, що лексика є основою мови, а мова складається з граматикикалізованої лексики [61].

Природний підхід (Natural approach), запропонований Т. Геллером, належить до традиційних у навчання мов та ґрунтується на спостереженні й інтерпретації того, як учні оволодівають першою та другою мовами в неформальному середовищі. У межах природного підходу увагу зосереджено на розумінні та змістовній комунікації, а також створенні необхідних і достатніх умов для успішного оволодіння іноземною мовою в класі [55].

З нашої позиції, комунікативно-діяльнісний та лексичний підходи є ключовими у формуванні умінь діалогічного мовлення та вивченні граматики на уроках англійської мови у 10 класі. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу передбачає активне використання мови в реальних комунікативних ситуаціях, що дозволяє учням оволодівати граматичними структурами в контексті реального спілкування. Це сприяє кращому засвоєнню мовних навичок, запобігає помилкам, що пов'язані з перекладом з рідної мови та уможлиблює уникнення непорозумінь під час спілкування з носіями мови. Водночас, застосування лексичного підходу під час навчання граматики англійської мови передбачає фокусування на чанках – граматичних і лексичних

одиницях, що функціонують як єдине ціле та значно посилюють ефективність вивчення граматичного матеріалу, сприяючи його використанню в незапланованих ситуаціях спілкування.

Своєю чергою, підходи реалізовано у принципах навчання. Так, О. Бігич, Г. Борецька, Н. Бориско дефініюють принципи навчання як основні положення, що в сукупності визначають вимоги до освітнього процесу та його складників. Вони належать до базових категорій методики, що сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу та відповідають на запитання: «Як найкраще організувати освітній процес?» [18].

С. Торнбері визначає шість основних принципів, на яких ґрунтується навчання граматики: контекстуалізація (навчання граматики у певному контексті); змістовне спілкування (граматика визначається як інструмент для ефективного комунікування в реальних ситуаціях); підхід, орієнтований на учня (адаптація уроків до потреб та інтересів учнів); використання автентичних матеріалів (тих, що відповідають реальним ситуаціям спілкування); завдання на основі реальних ситуацій (практика граматики через вирішення реальних завдань); рольові ігри (практика граматики в змодельованих реальних ситуаціях для розвитку комунікативних навичок) [60].

С. Торнбері до ключових принципів навчання граматики уналежнює Е-фактор і А-фактор. Перший вказує на ефективність, тоді як його компонентами є економія (залежність усвідомлення повідомлення від довжини пояснення); легкість (низький рівень енерговитратності для підготовки до діяльності); ефективність (досягнення бажаного результату з найменшими витратами часу) [60]. А-фактор складається з багатьох аспектів (вік, інтереси, рівень, потреби учнів), що мають бути враховані вчителем для успішного виконання завдання [33].

Серед наведених принципів, найбільш перспективними для формування діалогічного мовлення під час навчання граматики вважаємо контекстуалізацію та змістовне спілкування, оскільки вони дозволяють учням вивчати граматичні структури в реальних або змодельованих комунікативних ситуаціях, що

підвищує їхню здатність до застосування мовних знань у практичних умовах. Крім того, використання автентичних матеріалів забезпечує персоналізацію навчання та підвищення мотивації учнів, що також сприяє більш ефективному засвоєнню граматики. Вибір цих принципів зумовлений їхньою здатністю інтегрувати граматичне навчання в контексті реального спілкування та забезпечити індивідуальний підхід до кожного учня, що є критично важливим для досягнення високих результатів у навчанні іноземної мови.

Втілення принципів навчання граматики у ЗЗСО здійснюється через застосування відповідних методів, які забезпечують ефективне реалізування освітніх цілей.

Як зазначає С. Торнбері, методи є практичним втіленням теоретичних принципів і забезпечують їх адаптацію до конкретних умов навчання [60]. Науковець виокремлює індуктивний і дедуктивний методи до навчання граматики. Перший сфокусовано на представленні правил, що супроводжуються прикладами їх застосування, тоді як у межах індуктивного наведено кілька прикладів, з яких виводиться правило [60]. Вважається, що застосування індуктивного методу є більш ефективним для вивчення граматики через те, що учням треба докласти певних когнітивних зусиль для того, аби розкрити закономірності певної граматичної конструкції. Такої ефективності науковці не спостерігають під час реалізації дедуктивного методу, коли учням запропоновано розгляд граматичних правил без застосування когнітивних зусиль [48].

М. Кортез зазначає, що особливістю еклектичного методу є гнучкість, що дозволяє комбінувати різні техніки залежно від мети навчання, рівня підготовки учнів і конкретних обставин. Під час застосування вказаного методу викладач обирає найефективніші стратегії та прийоми для досягнення навчальних результатів. Такий метод сприяє адаптації процесу навчання до індивідуальних потреб учнів, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу [43].

Інтерактивний метод у навчанні граматики, який аналізували Д. Браун, Р. Кларк, Д. Ларсен-Фріман, Г. Стейгер, Дж. Хармер, передбачає використання

сучасних цифрових інструментів, як-от інтерактивні дошки, комп'ютерні програми та мобільні додатки. Під час навчання англійської мови в 10 класі інтерактивні технології дозволяють учням активно взаємодіяти один з одним через застосування інтерактивних завдань з використанням граматичного матеріалу у межах симульованих ситуацій. Це створює можливість для негайного зворотного зв'язку, що допомагає учням швидше коригувати помилки та краще засвоювати граматичні структури. Як зазначають Г. Стейгер та Р. Кларк, вказаний метод не тільки підвищує мотивацію учнів, але й дозволяє вчителям адаптувати уроки відповідно до індивідуальних потреб кожного учня, що є особливо важливим під час навчання граматики в 10 класі [57].

П. Блек, Д. Вільям, П. Тейлор аналізують метод формативного оцінювання, що є ключовим для моніторингу прогресу учнів і коригування навчальних стратегій в процесі навчання граматики [38]. З нашого погляду, на уроках англійської мови у 10 класі цей метод дозволяє вчителям оцінювати розуміння учнями граматичних структур через тестування, опитування та результати виконаних завдань.

П. Тейлор зазначає, що формативне оцінювання дає змогу виявити проблеми в засвоєнні граматичних правил і своєчасно їх усунути, що критично важливо для забезпечення успішного навчання. Використання цього методу в класі забезпечує підтримку учням, допомагає їм відстежувати свій прогрес і коригувати навчальні стратегії відповідно до отриманих результатів [59].

Метод проблемного навчання був об'єктом вивчення таких науковців, як-от Г. Барроуз, Г. Салліван, М. Суон, Р. Фельдер. Цей метод передбачає використання завдань та ситуацій, що стимулюють учнів до самостійного пошуку рішень і засвоєння граматичних структур через активне вирішення проблем.

М. Суон вказує на те, що проблемне навчання сприяє глибшому розумінню граматичних структур, оскільки учні мають активно їх використовувати для досягнення результату. Цей метод може враховувати завдання, що потребують

застосування граматичних правил для вирішення розв'язання комунікативних проблем [58].

На основі аналізу сучасних методів навчання граматики, вважаємо доцільним виокремити такі методи, як-от: індуктивний, інтерактивний та формативного оцінювання. Індуктивний метод сприяє глибшому засвоєнню граматичних конструкцій завдяки докладанню когнітивних зусиль учнів під час виведення правил із прикладів [60]. Такий метод активізує аналітичні навички і допомагає формувати глибше розуміння граматичних структур. Інтерактивний метод сприяє розвитку діалогічного мовлення через активну взаємодію між учнями в реальних комунікативних ситуаціях. Учні практикують граматичні конструкції в усному мовленні, що покращує їхнє використання граматики під час спонтанного спілкування. Метод формативного оцінювання дозволяє вчителю моніторити прогрес учнів і вчасно коригувати їхні помилки. Крім того, він спонукає до саморефлексії учнів у процесі засвоєння матеріалу та діалогічного спілкування.

Згідно з розглянутими методами навчання граматики, можна виокремити певні типи вправ, що сприяють реалізації вказаних методів на уроках англійської мови у 10 класі.

О. Бігич, Г. Борецька, Н. Бориско виокремлюють таку класифікацію вправ для розвитку граматичної компетентності: рецептивні, рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні, некомунікативні. До рецептивних вправ науковці уналежнюють вправи на розпізнавання, розрізнення, ідентифікацію, вибір граматичних структур у контексті та перевірку їх розуміння. До рецептивно-репродуктивних умовно-комунікативних вправ уналежнюють вправи на імітацію зразків мовлення, підстановку у зразок мовлення, трансформацію, завершення зразку мовлення, надання відповідей на різні типи запитань, постановку запитань, а також уживання зразків мовлення на рівні фрази і понадфразової єдності з новими граматичними структурами. Рецептивно-репродуктивні комунікативні вправи передбачають переказ тексту,

що є новим для слухачів. Продуктивні комунікативні вправи залучають розповідь фактів та подій, діалог між учнем та учнем, учнем та вчителем, групові бесіди, опис подій та явищ [18]. Умовно-комунікативні вправи зорієнтовані на виконання учнями мовленнєвих дій у певних ситуаціях. Основними характеристиками таких вправ є наявність ситуації, мовленнєвого завдання (наприклад, з'ясувати інформацію, надати пораду, висловити комплімент, захоплення або зауваження) та опорних елементів [60].

I. Тигуб виокремлює два види вправ на розвиток граматичної компетентності: мовні (тренувальні, підготовчі, аналітичні, первинні, елементарні, не комунікативні, аспектні «дріллі») та мовленнєві (синтетичні, комунікативні, ситуативні, творчі) [31].

Дж. Річардс, С. Торнбері, Дж. Хармер, Р. Шмідт класифікують типи вправ, які доцільно використовувати під час вивчення граматики: вправи на закріплення правил, комунікативне використання, усунення помилок і порівняння граматичних структур, що є основними інструментами для навчання граматичних правил. Вправи на закріплення правил сфокусовано на практичному застосуванні нових граматичних структур, що допомагає учням закріпити знання та навички через повторення і практику. Як зазначають Дж. Річардс та Р. Шмідт, такі вправи передбачають заповнення пропусків, перетворення речень, що дозволяє учням закріпити нові правила в структурованих умовах. Вони є критично важливими для автоматизації граматичних структур, проте їхня ефективність часто залежить від контексту [54].

Вправи на комунікативне використання акцентують на застосуванні граматичних структур у реальних або змодельованих комунікативних ситуаціях, як-от рольові ігри або діалоги. Дж. Хармер підкреслює, що такі вправи сприяють розвитку комунікативних навичок і допомагають учням використовувати граматичні правила в контексті реального спілкування [48]. Це дозволяє інтегрувати граматичні структури в реальний мовний контекст, що підвищує їх

практичну значущість та ефективність навчання. Крім того, вказаний тип вправ передбачає рольові ігри, дискусії, проекти та інтерв'ю.

Вправи на усунення помилок містять завдання на віднайдення та виправлення помилок у текстах або реченнях. С. Торнбері зазначає, що такі вправи сприяють розвитку навичок самокорекції та мовної чутливості, допомагають учням виявляти та виправляти помилки, що сприяє глибшому розумінню граматичних структур і уникнення типових помилок у майбутньому [60].

Отже, враховуючи аналіз різних типів вправ для навчання граматики, доцільно виокремити класифікацію вправ, що акцентує на комунікативному використанні граматичних структур. Ми апелюємо до системи вправ, запропонованої О. Бігич, Г. Борецька, Н. Бориско і виокремлюємо рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні комунікативні та продуктивні комунікативні типи вправ. Рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні вправи спрямовані на сприйняття та відтворення мовного матеріалу в умовах, наближених до реальної комунікації. Основна їх мета – забезпечити учнів лексико-граматичним базисом, який вони можуть використовувати в реальних умовах спілкування. Рецептивно-репродуктивні комунікативні поєднують елементи відтворення мовного матеріалу з реальним комунікативним контекстом. Учні використовують відомі їм граматичні структури та лексичні одиниці, але виконання таких вправ вимагає адаптації відповідно до умов ситуації. Продуктивні комунікативні вправи орієнтовані на розвиток умінь самостійного продукування мовлення та застосування мовного матеріалу в реальних комунікативних ситуаціях. Учні створюють власні висловлювання, що дозволяє тренувати мовленнєву ініціативність і креативність. До них уналежнено рольові ігри, дискусії та інші активні комунікативні завдання, які є ефективними для навчання граматики англійської мови у межах діалогічної взаємодії. Такі вправи інтегрують граматичні правила у реальні комунікативні ситуації, що сприяє глибшому розумінню і практичному застосуванню мовних знань. Як зазначає Дж. Хармер, подібні вправи розвивають

комунікативні навички і надають граматичним структурам значущості під час реального спілкування [48]. Відтак вказана класифікація підтверджує важливість активного використання граматики у навчальному процесі для досягнення ефективних результатів.

Висновки до розділу 1

У першому розділі розглянуто поняття діалог у галузях філософії, літератури, соціології, лінгвістики та лінгводидактики. Уточнено ключові поняття дослідження: діалог – процес комунікації між двома або більше учасниками, в якому відбувається активний обмін висловленнями, що забезпечує взаємний зворотний зв'язок, сприяє розвитку мовних навичок, критичного мислення та соціальної взаємодії через створення і сприйняття значення в конкретному контексті; граMATика – галузь лінгвістики, що займається вивченням диференціації мови, її категорій, закономірностей зміни слова та творення форми.

З'ясовано, що лінгвістика надає ґрунтовну теоретичну базу для методики, описуючи структуру мови, її функціонування та розвиток. У зв'язку з цим виокремлено часові форми дієслова «Past Perfect» та «Future Continuous», що потребують додаткової уваги під час вивчення граматики англійської мови в межах діалогічного мовлення.

Обґрунтовано цінність комунікативно-діяльнісного та лексичного підходів у навчанні граматики як напрямів формування умінь діалогічного мовлення. Визначено, що провідними принципами під час навчання граматики англійської мови є контекстуалізація, змістовне спілкування, використання автентичних матеріалів. Виокремлено ключові методи: індуктивний, інтерактивний та метод формативного оцінювання.

На основі визначених підходів, принципів та методів сформовано систему вправ (рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні вправи, рецептивно-репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні), що активізують

використання часових форм «Past Perfect» і «Future Continuous» в межах діалогічного мовлення під час навчання граматики англійської мови.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Аналіз чинних програм і підручників у контексті досліджуваної теми

Навчальні програми з англійської мови для 10 класу закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) України зорієнтовані на формування в учнів комунікативної компетентності, яка відповідає рівню незалежного користувача мови за стандартами CEFR. Вони побудовані на принципах безперервності та послідовності навчання, беручи до уваги набутий учнями досвід у попередніх класах. Метою цих програм є забезпечення учнів знаннями та вміннями, які дозволяють ефективно використовувати англійську мову в усіх видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі.

У програмі [19] особливу увагу приділено розвитку діалогічного мовлення як важливої складової комунікативної компетентності. Це передбачає використання учнями граматичних структур та лексики, необхідних для побудови змістовних діалогів, що відповідають їхньому віку та інтересам. Такі завдання не тільки розширюють мовний репертуар учнів, а й сприяють розвитку критичного мислення, вміння висловлювати свою думку та аргументувати позицію.

Підручники, що використовуються в навчальному процесі [11], [12], [20], [37], [45] розроблені відповідно до затверджених програм і спрямовані на досягнення зазначених цілей. Вони містять різноманітні комунікативні завдання, ситуаційні вправи, тексти та матеріали, що відповідають віковим особливостям учнів.

Навчальна програма [19], розроблена Міністерством Освіти і Науки України, передбачає поглиблене та професійно орієнтоване оволодіння

іноземною мовою. Згідно з нею, учень закладу загальної середньої освіти має оволодіти іншомовним досвідом, який забезпечить сформованість комунікативної компетентності на рівні незалежного користувача. Метою навчання англійської мови у старшій школі є розуміння мовних явищ та застосування на практиці отриманих знань, щоб у кінцевому результаті учні мали набуті практичні уміння у відтворенні граматично правильно побудованих речень, які будуть використані при спілкуванні зі співрозмовниками (тобто у діалогічному мовленні).

Підручники відіграють центральну роль в освітньому процесі, оскільки в них структуровано освітній контент та запропоновано завдання, які сприяють засвоєнню та практичному використанню мовних одиниць. Підручники, які використовуються у 10 класі, побудовані з урахуванням програмних вимог, і в них особлива увага приділяється комунікативно орієнтованим завданням. Такі завдання включають ситуаційні вправи, діалоги, рольові ігри, а також завдання на застосування граматики у контексті, що дозволяє учням практикувати граматичні структури та лексичні одиниці в умовах, наближених до реальних життєвих ситуацій.

Для того, щоб оцінити, наскільки ефективно підручники відповідають вимогам програми та сприяють формуванню діалогічного мовлення у школярів, у цьому розділі проведено аналіз п'яти підручників, що активно застосовуються у навчальному процесі в 10 класі. Аналіз дозволить визначити, наскільки вони підтримують розвиток граматичних навичок, інтеграцію комунікативних завдань та розвиток мовленнєвої компетентності, а також виявити можливі напрями для вдосконалення змісту навчальних матеріалів.

Пропонуємо до аналізу граматичної складової п'ять підручників, які застосовуються для вивчення англійської мови у 10 класі. Серед них: підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти «English Student's book 10 Standard level» (автор О. Д. Карп'юк) [12]; підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти «Англійська мова Your English self 10» (автори Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич) [11]; підручник для 10 класу загальноосвітніх

навчальних закладів «English 10» (автор А. М. Несвіт) [20]; «Wider World 4» [37]; «Solution Intermediate» [45].

О. Карп'юк у підручнику «English Student's book 10 Standard level» [12] пропонує реалізувати компетентнісний підхід до викладання іноземних мов, що передбачено програмою, що діє з 2018 року. Інтегровані змістові лінії, як-от «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я та безпека» і «Підприємливість та фінансова грамотність», відображені у тематиці навчальних завдань і матеріалів. Підручник складається з 9 розділів, кожен із яких містить по 1 граматичній темі. Основний акцент спрямовано на засвоєння форми граматичної структури. Лише одна вправа під час вивчення кожної граматичної теми зорієнтована на формування граматичних навичок у процесі формування діалогічного мовлення. Зазвичай це розігрування ролей та ситуацій на комунікативні теми, які були розглянуті у розділі, що вивчається.

Серед одиниць морфології, які вивчаються, у підручнику виділені конструкція «Used to», «Present Perfect Continuous», «Past Perfect, Past Perfect Continuous», expressing future actions. Беручи до уваги другий розділ цього підручника, у якому викладено матеріал про «Present Perfect Continuous», можна виділити шість вправ на опанування форми граматичної структури та порівняння її з іншими, але лише одну на практичне застосування під час мовленнєвих ситуацій. Для опрацювання граматичного матеріалу запропоновано наступні завдання: відкриття дужок з метою правильного використання форми граматичної конструкції, вибір правильної відповіді із декількох запропонованих, виправлення помилок у поданих реченнях, відповідність між часом та прикладом, переписування слів у логічно побудоване речення, побудова речення зі словами for і since. Останнє завдання цього уроку акцентує на діалогічному спілкуванні та використанні виучуваної граматичної конструкції у мовленні.

Кожен розділ завершується перевіркою засвоєних знань у межах двох уроків. Перший акцентовано на перевірку всіх компетенцій, які розвивали

впродовж вивчення цього розділу. Перевірці засвоєння граматичної компетентності відводиться одна вправа, суть якої полягає у відкритті дужок та використанні правильної часової форми. Також одне завдання серед двох, які були спрямовані на перевірку навичок говоріння, додано задля використання граматичної конструкції, яка вивчалась у цьому розділі. Воно представлено у вигляді розігрування мовленнєвої ситуації, діалогу. Другий урок-перевірка знань містить одну вправу на граматику, яка є розкриттям дужок та використанням правильної форми виучуваної граматичної конструкції. Можна зробити висновок, що цей підручник містить недостатньо завдань для розвитку діалогічних умінь та використання нових граматичних конструкцій у мовленні, проте в ньому запропоновано досить цікаві та актуальні теми для підлітків, що навчаються у 10 класі.

Підручник з англійської мови, «Англійська мова Your English self 10» авторства Л.В. Калініної [11], складається з шести розділів (Units). Кожен урок розділу містить новий лексичний та граматичний матеріал, що забезпечує учнів можливістю спілкуватися з однокласниками на теми, які вивчаються. Для тих, хто натрапляє на труднощі в засвоєнні граматичних аспектів, у кінці підручника передбачено розділ «First Aid Kit», який містить пояснення мовного матеріалу в контексті. Це може бути корисним ресурсом для поглиблення розуміння граматики. Крім того, у підручнику запропоновано вправи, в яких використано інформаційно-комунікаційні технології, які сприяють розвитку інформаційно-цифрової компетентності учнів під час вивчення англійської мови. Наприкінці кожного розділу розміщено пакет завдань під назвою «Your Test Pack», що допомагає учням поступово готуватися до успішного складання НМТ.

У підручнику також передбачено ознайомлення з новими літературними героями англійських та американських авторів, які діляться своїми історіями та захопленнями, що дає змогу учням знайти відповіді на питання, що їх цікавлять. Отже, підручник не лише спрямований на вивчення мовних аспектів, а й сприяє розвитку критичного мислення та комунікативних навичок. У підручнику

представлені такі морфологічні одиниці: «I and II conditionals», «Verbs taking gerund», «Past Perfect», «Present Perfect Continuous», «Future Continuous».

Другий розділ цього підручника акцентовано на засвоєнні граматичних тем «Verbs taking gerund» і «Expressing future». На опанування «Verbs taking gerund» виокремлено одну вправу, в якій необхідно заповнити пропуски та одну вправу на говоріння, в якій побічно згадується про граматичний матеріал, вивчений раніше. Під час опанування граматичної теми «Expressing future», використано лише одну вправу на автоматизацію навичок, що уособлює озвучування передбачень з приводу майбутніх подій.

У заключному уроці кожного розділу представлені тести формату НМТ. Учні можуть перевірити знання з граматики під час виконання завдань у частині «Use of English». Жодної вправи на перевірку рівня сформованості діалогічних умінь не було додано. У розділі «First Aid Kit» представлені правила, які повинен засвоїти учень, але не подано жодної вправи на відпрацювання форми певної граматичної конструкції. Отже, змістовне наповнення цього посібника не дозволяє у достатній мірі сформуванню знання учня та закріпленню вивченого матеріалу під час ведення діалогу.

Підручник авторства А. Несвіт «English 10» [20] складається зі вступної частини та восьми розділів основного курсу, що відповідають програмі навчання іноземним мовам. Кожен розділ зосереджується на певних темах, які є ключовими для вивчення. Розділи поділяються на уроки, які висвітлюють різні аспекти основної теми. У підручнику знаходиться розділ «Grammar Lab», у якому слід звертати увагу на застосування граматичних форм у комунікативних ситуаціях. Це дозволяє учням більш ефективно використовувати мову в практичних умовах.

Серед морфологічних одиниць, які вивчаються у цьому курсі, є «Verbs taking gerund», «Adjectives (degrees of comparison)», «Passive voice». У першому розділі цього підручника акцентовано на двох граматичних темах – «Used to» та «Ways of expressing future». Варто зазначити, що на відпрацювання форми відведено одне завдання, яке може залучати виправлення помилок, розкриття

дужок з вибором правильної форми. Наступним зазвичай йде частина уроку під назвою «Conversation Lab», у якій учні мають змогу спробувати свої сили у говорінні, використовуючи вивчену граматику. Наприклад, під час вивчення конструкції «Used to» учням треба порівняти стиль одягу чоловіків у минулому і зараз, або порівняти життя людей сьогодні і 20 років тому. Крім того, додатково запропоновано домашнє завдання на засвоєння нової граматичної конструкції, що передбачає розкриття дужок з вибором коректної форми дієслова.

Третій розділ, у якому вивчається пасивний стан дієслова, містить завдання на розвиток діалогічного мовлення, де учням у парах треба обговорити улюблені рецепти з використанням нової граматики. Під час вивчення граматичної теми «Verbs taking gerund» учням також пропонується створювати діалоги за прикладом, поданим у підручнику, щоб практикувати нові конструкції під час діалогічного мовлення. Отже, на парну роботу, під час якої можна розвинути діалогічні вміння та покращити граматичні знання, виділено більше часу, ніж в інших підручниках, але недостатньо вправ на закріплення правил.

Посібник «Wider World 4» [37], що відповідає рівню B1 (Intermediate) за загальноєвропейською системою мовних рівнів (CEFR), складається з 9 розділів. У кінці посібника знаходиться розділ Grammar Time, в якому є детальні пояснення граматичних правил та додаткові вправи на опанування кожної граматичної теми. Вказаний підручник містить такі граматичні теми: «Present Simple», «Present Continuous», «Past Perfect», «Present Perfect Continuous», «Ways to express future», «Reported speech», «Passive voice», «Relative clauses». У кожному розділі знаходяться по 2 уроки, метою яких є опанування нової граматики. У третьому розділі представлена граматична тема «Present Perfect Continuous». Для її засвоєння учням пропонуються вправи на заповнення пропусків дієсловами у формі цього часу; на використання даних слів під час розповіді про себе; на вибір одного правильного варіанту із двох даних. Стосовно парної взаємодії, то учням необхідно створити питання у виучуваному часі та поставити запитання своєму партнеру.

Кожен розділ має ще урок на повторення («Revision»), у якому згадуються виучуваний вокабуляр і граматики та перевірка того, як учень може застосувати отримані знання на практиці говоріння. Revision section третього розділу налічує дві вправи на повторення граматики у вигляді заповнення пропусків необхідними словом та формою дієслова у часовій формі «Present Perfect Continuous» або «Present Perfect Simple». Також запропонована парна взаємодія. Автори підручника надали три питання, які учні у парах мають задавати один одному. Подальша співпраця і розігрування ролей стосується повторення лексичної теми, що була засвоєна протягом розділу.

Підручник «Solutions Intermediate» [45] складається з дев'яти розділів, кожен з яких містить дві граматичні теми. У кожному уроці представлено та відпрацьовано першу основну граматичну тему розділу. Новий граматичний матеріал представлений у вигляді короткого тексту. Є чіткі граматичні таблиці та правила, а граматична презентація є інтерактивною. Учням часто доводиться заповнювати таблиці та правила, що допомагає їм зосередитися на структурах. В уроках містяться «Look out!» boxes, що допомагають учням уникнути типових помилок. «Learn this!» boxes демонструють основну інформацію в чіткій і стислій формі. Такі уроки містять посилання на «Grammar Builder» та «Grammar Reference» у кінці книги, де надано додаткові пояснення з прикладами та додаткова практика. Завжди є підтримувана підсумкова розмовна діяльність для студентів, аби застосувати на практиці матеріал, якому вони навчилися під час заняття.

У вказаному підручнику представлені такі граматичні теми: «Present tenses», «Past tenses», «Ways to express future», «Degrees of comparison of adjectives and adverbs», «Relative clauses», «Quantifiers», «Passive voice», «Reported speech», «First, second and third conditionals». У четвертому розділі цього підручника вивчають граматичну тему «Degrees of comparison of adjectives and adverbs». У частині підручника під назвою «Grammar Builder and Reference» знаходяться дуже детальні пояснення граматики та 6 вправ на засвоєння цієї теми. Серед них можна знайти виправлення помилок, доповнення речень з використанням

необхідної форми прикметника чи прийменника, зміну речень з доповненням їх словами *less i least, than i as*.

Основний зміст уроку передбачає вправи на аудіювання, де необхідно порівняти вміст таблиці із тим, що говорять на записі, і виправити використовуючи правильну форму прикметника чи прислівника. Для парної роботи запропоновано вправу на побудову питання, на яке має відповісти партнер. Це єдине завдання, яке де увагу сконцентровано на застосуванні парної взаємодії під час вивчення нової граматики та закріплення отриманих знань.

Отже, у програмах із базовим та середнім рівнем складності увагу зосереджено на основних граматичних аспектах, як-от умовні речення, фразові дієслова та узгодження часів, що забезпечує учням міцний фундамент в оволодінні знаннями з граматики. Крім того, в програмах представлено такі теми: «Gerund», «Infinitive», «Past Perfect» та «Passive Voice», що є доцільним для учнів, які вже мають базові знання і готові до більш складного матеріалу.

Програми охоплюють необхідні теми та навички для оволодіння мовою на рівні стандарту. Аналізуючи граматичний контент п'яти підручників, можна зробити висновок, що всі вони мають спільний набір граматичних тем, як-от: «Present Perfect Continuous», «Past Perfect», та вираження майбутніх дій. Крім того, широко використовуються теми «Degrees of comparison of adjectives», «Verbs taking gerund», та «Passive voice», які присутні в усіх підручниках. У вказаних підручниках акцентовано на навчанні учнів граматичних форм та їх правильного вживання, що є важливою складовою навчання англійської мови для старшокласників, проте є теми, яким не приділено достатньо уваги. Наприклад, у підручниках рідко зустрічаються комплексні вправи для практичного вживання нових граматичних конструкцій у мовленні. Часто використовується лише одна або дві вправи для закріплення граматичного матеріалу через діалоги, що не дозволяє учням достатньо практикувати навички у реальних комунікативних ситуаціях.

Ще одним значним недоліком усіх підручників є недостатня увага до парної взаємодії та розвитку діалогічного мовлення. Хоча в деяких підручниках

є вправи для відпрацювання діалогів чи рольових ігор, їх кількість обмежена. Такі вправи, як правило, подано після основної граматичної частини; в них не акцентовано на активному використанні вивчених конструкцій у парній роботі, що обмежує можливості учнів для вдосконалення своїх мовленнєвих навичок у реальних комунікативних ситуаціях.

2.2. Методичні рекомендації щодо формування умінь діалогічного мовлення учнів 10 класу під час навчання граматики англійської мови у ЗЗСО

Мета формування умінь діалогічного мовлення полягає у здатності застосовувати знання з іноземної мови в різних життєвих ситуаціях. Саме для цього на уроках англійської мови часто пропонують ситуативні завдання, аби підготувати учнів до можливих обставин, які відбуваються у реальності. Це необхідно для відпрацювання вивчених правил граматики та лінгвістичних одиниць на практиці, закріплення цих знань та вмілому подальшому їх використанні. Використання діалогу як практичного способу засвоєння нових граматичних конструкцій сприяє корисній зміні фокусу – від учительської взаємодії до самостійної співпраці учнів. Вивчення граматики через діалог дозволяє учням практикувати нові конструкції у природній комунікативній формі, що сприяє кращому розумінню і застосуванню правил у реальному житті. Діалогічна практика створює умови для активної мовленнєвої діяльності, що наближає навчання до реальної комунікації.

Для формування умінь діалогічного мовлення під час вивчення граматики англійської мови учням 10 класу було запропоновано три основні типи вправ: рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні комунікативні та продуктивні комунікативні вправи. Організація навчання, спрямована на розвиток діалогічних умінь, передбачає певну послідовність використання вказаних вправ для забезпечення поступового формування мовленнєвих умінь.

Навчання варто розпочати з використання рецептивно-репродуктивних умовно-комунікативних вправ, спрямованих на засвоєння морфологічних одиниць під час симульованих мовленнєвих ситуацій. У межах вказаного типу вправ учителю доцільно організувати різні види парної взаємодії, як-от учитель-учень, учень-учень. До прикладу, учитель може попросити здобувачів освіти прочитати вголос роль певного персонажу, тоді як учитель виконує іншу роль. Так, учитель може створити ситуацію (наприклад, «At the hotel reception»), обрати одну із ролей (наприклад, порт'є) та зімпровізувати з учнем діалог, після чого інші учні повторюють той самий алгоритм у парах. Крім того, учням можна запропонувати вправи на слухання та повторення фраз із діалогів, де використано граматичні конструкції з часовими формами дієслова. Інструкції до таких вправ можуть мати вигляд: «Imagine you are an interviewer, your partner is a celebrity. Ask five questions in Past Perfect», «Imagine you had lost something in ATB. S1: tell the details of the losing. S2: ask 5 follow-up questions», «You are bus drivers. Talk about your schedules and places / bus stops you will be visiting during your work day».

Упродовж роботи з новими граматичними структурами важливо надати учням їх детальне пояснення та приклади. Крім того доцільно записати основні структури на дошці, щоб учні могли бачити правила під час виконання завдань. Наприклад: «Write down the sentences you heard in the audio in Past Perfect and identify what had happened before Sherlock Holmes accepted this case». Слідом за читанням текстів чи прослуховуванням аудіоматеріалів організовується парна робота учнів, спрямована на інтеграцію нових граматичних структур у мовлення. Завдання можуть містити такі інструкції: «Read the summary to the film «Martian». Find all examples of Past Perfect in the text and explain why this tense is used there» або «Watch a trailer to the series Riverdale. Identify examples of Future Continuous in the video».

Після засвоєння базових граматичних структур доцільно переходити до рецептивно-репродуктивних комунікативних вправ, зорієнтованих на розвиток навичок використання граматичного матеріалу під час переказу тексту,

невідомого слухачам. Відповідно, учням можна запропонувати рольові ігри та парні завдання, спрямовані на створення коротких діалогів із використанням певних фраз і граматичних конструкцій. Наприклад: «Have a look at a schedule of Dmytro Komarov. Tell your partner about his day tomorrow», «Share the information you have found out with the rest of the class», «Tell the class what you have found out with your partner», «Inform the class about the results of your discussion». Вказані інструкції допомагають учням поступово переходити до вільного мовлення, зберігаючи при цьому опору на навчальний матеріал.

Завершальний етап опрацювання граматичного матеріалу передбачає застосування продуктивних комунікативних вправ, спрямованих на створення власних повідомлень без опори на мовленнєві кліше. Зокрема, учні повідомляють одне одному певні факти, здійснюють опис явищ, створюють в парах план чи доповідь тощо.

До прикладу, учням можна запропонувати завдання, в якому вони мають обговорити плани на майбутнє, використовуючи Future Continuous: «Discuss with your partner what each of you will be doing at different times next week. Use the Future Continuous tense», «Plan a weekend trip with your partner. Discuss what each of you will be doing at different points during the trip», «Plan a study schedule with your partner for the next few days. Talk about what subjects each of you will be studying and when, using the Future Continuous tense», «Think about next Monday. Describe to your partner what tasks or activities you will be doing at different times throughout that day. Use the Future Continuous tense». Вказані завдання дозволяють учням практикувати набуті знання в реальних ситуаціях спілкування і розвивають навички співпраці в парі.

Отже, послідовність використання вправ – від рецептивно-репродуктивних умовно-комунікативних до продуктивних комунікативних – сприяє поступовому формуванню діалогічних умінь учнів 10 класу в процесі вивчення граматики англійської мови. Така організація вправ дає змогу учням поступово переходити від простих завдань на сприйняття та розуміння граматичних структур до більш складних, де необхідно не лише відтворювати вивчені часові форми дієслова під

час діалогічного мовлення в певних ситуаціях спілкування, а й продукувати власні висловлення у процесі міжособистісного спілкування.

Задля візуалізації навчальних матеріалів та мотивування суб'єктів, доцільно використовувати автентичні аудіо- та відеоматеріали, картинки, таблиці з правилами формування часових форм дієслова. Крім того, доцільно також послуговуватися сучасними онлайн-інструментами, як-от Figjam, Wordwall, Vaamboozle, Zoom breakout rooms, що забезпечують ефективну співпрацю в парах.

2.3. Система вправ для формування умінь діалогічного мовлення учнів 10 класу

Система вправ для формування діалогічного мовлення учнів 10 класу має на меті забезпечити ефективне оволодіння учнями навичками спілкування англійською мовою. З огляду на комунікативні потреби сучасних старшокласників, така система повинна містити вправи, що розвивають не лише лінгвістичні здібності, але й культурну компетентність. Особливу увагу слід приділяти створенню ситуацій, наближених до реального спілкування, що стимулюють використання граматичних структур, визначених навчальною програмою для 10 класу. Вибір тем «Past Perfect» та «Future Continuous» для вивчення граматики в 10 класі обґрунтований їхньою важливістю в контексті навчальної програми ЗЗСО. Часова форма «Past Perfect» є важливою для розуміння відносних часових зв'язків, адже ця часова форма дозволяє точно вказувати на послідовність подій у минулому, що є необхідним для формування складних речень, таких як «Conditional III». Використання «Past Perfect» у поєднанні з часовими маркерами, як-от «by the time» або «after», сприяє розвитку навичок створення структурованих висловлювань, що підвищує комунікативну ефективність учнів. Тема «Future Continuous» є суттєвою в межах навчання «Ways to express future», оскільки дозволяє описувати тривалість дій, що відбуватимуться в майбутньому. Незважаючи на те, що вказана тема

викладається у межах програми 10 класу, недостатню увагу приділено її практичному застосуванню у реальних життєвих ситуаціях, як-от планування та опис дій, що відбуватимуться в певний момент у майбутньому. Отже, поглиблене вивчення зазначених граматичних конструкцій є необхідним для досягнення високого рівня комунікації.

Приклади рецептивно-репродуктивних умовно-комунікативних вправ, спрямованих на формування умінь діалогічного мовлення під час вивчення часової форми «Past Perfect».

Ex. 1. Work in pairs. S1: you are Harry Potter who feels these emotions.

S2: you are Ronald Weasley who asks why your partner felt like this. Explain your emotions, using the words below in the Past Perfect:

exhausted / relieved / irritated / delighted / confused / embarrassed / scared / amazed

E.g. S1: Why were you *exhausted*?

S2: Because I'd stayed up late the night before.

Учні працюють у парах, вживаючись у ролі Гаррі Поттера і Рона Візлі та пояснюють один одному за яких обставин вони відчували ці емоції. Школярі міняються ролями, аби кожен мав змогу відпрацювати вживання вказаної часової форми.

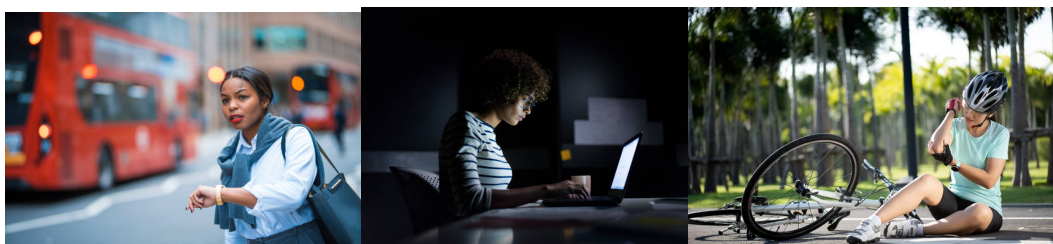
Ex. 2. Look at the pictures describing certain stories.

S1: imagine yourself being in the situations in the pictures. Tell your deskmate what had happened before the event in the picture.

S2: ask follow-up questions using Past Perfect. Then take turns.

E.g. S1: The bus had already left when I came to the bus stop.

S2: Did you try to catch it after the bus had left? / Had you been in a hurry before the bus left?

Здобувачі освіти працюють у парах. Вони мають набір карток із ситуаціями. Один учень уявляє себе у конкретній ситуації і пояснює, що могло їй передувати, другий ставить додаткові запитання для отримання додаткової інформації. Далі – зміна ролей.

Ex. 3. *Unsolved mystery. Read a background story.*

S1: imagine you are a detective. Ask 4 questions in Past Perfect to find out more details about the crime.

S2: imagine you are a witness. Answer the detective's questions. Then take turns.

A background story:

«On a quiet Monday morning students found out that something unusual had happened in the school science lab by the time they arrived. The door was left wide open, and one of the most valuable items in the room – the school’s prize-winning science project – had gone missing. The project, a rare plant specimen, had been carefully preserved in a glass case before it was stolen. When the teacher entered the lab, the case had been shattered, and the plant had been gone. There were no signs of forced entry, but some strange footprints were found on the floor».

E.g. S1: The door was open when I arrived because someone had already broken in.

S2: Had anyone seen the person before it happened?

У цій вправі учні перевтілюються у детектива і свідка. Детектив має поставити запитання у Past Perfect, аби знайти розгадку історії. Свідок дає відповіді на запитання, після чого відбувається зміна ролей.

Ex. 4. *Scan the qr code. Work in pairs [65].*

S1: you are a detective asking for reasons why certain words were said.

S2: you are a suspect, answer these questions.

E.g. S1: Why did you say “That’s very nice of you” to your neighbor?

S2: He had helped me to carry my shopping to my home.

Учні сканують код за допомогою своїх телефонів, після чого по черзі відкривають карти, на яких знаходяться запитання. Відповідь необхідно надати використовуючи Past Perfect.

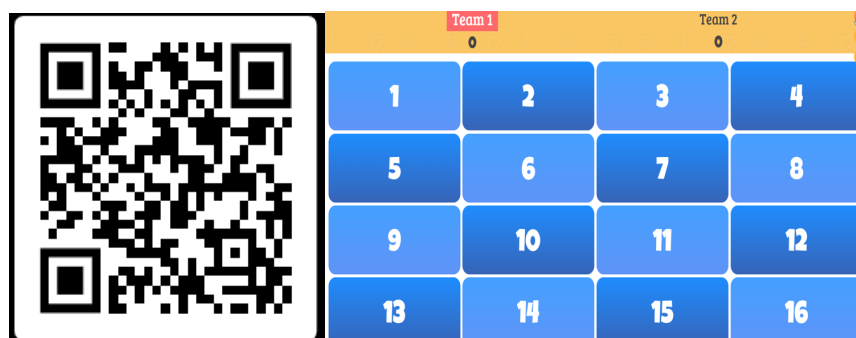
Ex. 5. Scan the qr code. Open a tile, then continue a story using the Past Perfect tense [36].

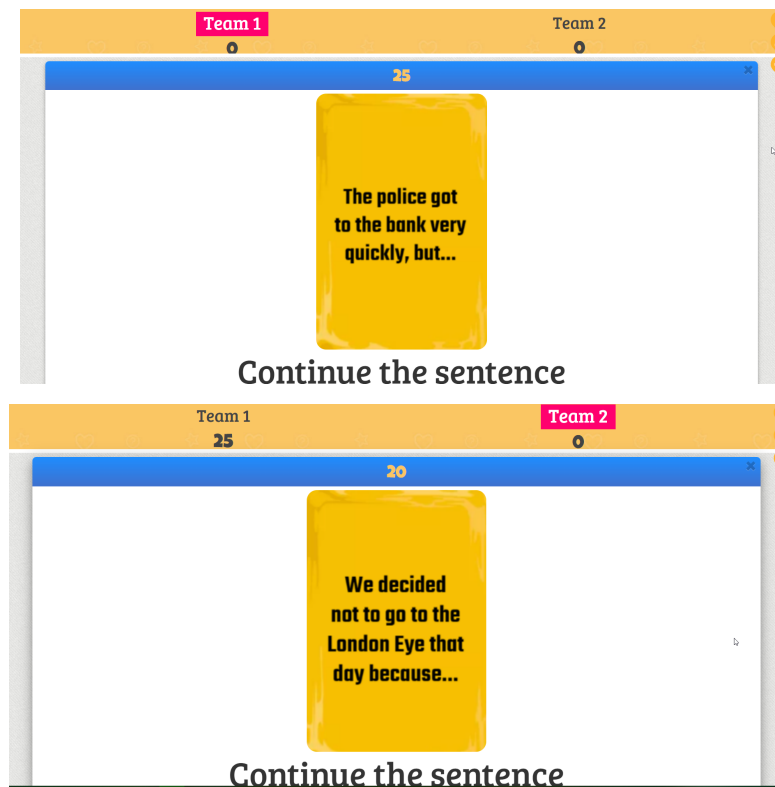
Student 1: read the beginning of the story.

Student 2: continue the story given to you.

E.g. S1: The police got to the bank really quickly, but the robbers had already escaped.

S2: The police got to the bank really quickly, but they had found only a broken window.

Учні мають відсканувати код за допомогою телефонів і по черзі відкривати клітинки, на яких знаходиться початок історій, що потребує продовження у часовій формі «Past Perfect».

Приклади рецептивно-репродуктивних умовно-комунікативних вправ, спрямованих на формування умінь діалогічного мовлення під час вивчення часової форми «Future Continuous».

Ex. 1. *Work in pairs. Imagine each of you is a celebrity. Find time to appoint a meeting. You both are really busy. Use Future Continuous.*

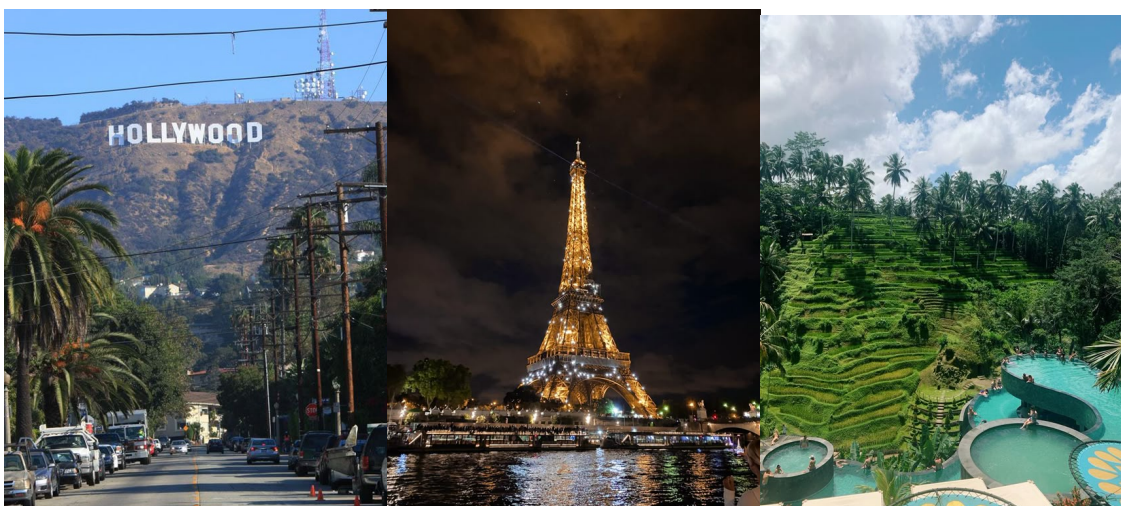

E.g. S1: Will you be free tomorrow at 12.00?

S2: No, I won't. I will be getting ready for my show "The Bear". What about this Sunday at 15.00?

Учні вживаються в ролі відомих людей, яким необхідно домовитись про зустріч, але які мають дуже щільні графіки. Вони мають знайти спільний вільний час, використовуючи Future Continuous.

Ex. 2. Work in pairs. Imagine that you will be living in the places in these pictures in 5 years. Ask your partner what he / she will be doing in 5 years while living there. Use Future Continuous.

E.g. S1: I will be living in California

S2: What will you be doing there?

Учні отримують картинки з різних місць нашої планети. Вони мають уявити, що живуть там, і як виглядає їхнє життя. У парах вони обговорюють деталі, використовуючи Future Continuous.

Ex. 3. Work in pairs. Imagine you are film directors. Read out the words related to the film industry. Use them and Future Continuous to discuss the plot of the movie about the future.

Words related to film industry: *plot twist / setting / actors / costumes / staff / budget*

E.g. S1: In the movie, people will be living on Mars and exploring new planets in 2045.

*S2: Good idea. I think robots will be fighting humans in 2045. This can be an interesting **plot twist** for the film.*

Учні обговорюють потенціальний сюжет вигаданого фільму, дія якого відбудеться через 20 років.

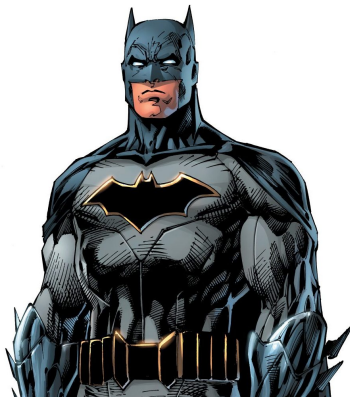
Ex. 4. Work in pairs. Imagine that you are a superhero in one of the given pictures. Choose the best option for a superhero.

6.45 drink tea / drink coffee

7.30 talk to a police officer / go to university

8.13 visit a car wash / go to the gym

9.00 fight a criminal / save a kitten from a high tree

E.g. S1: At 6.45 AM, Flash will be drinking black tea.

S2: I don't agree, I think he will be going to a coffee shop for a cup of coffee at 6.45 AM.

Учні в парах створюють уявну історію про день супергероя, використовуючи Future Continuous. Один учень починає розповідь, інший продовжує.

Ex 5. Work in pairs. Have a look at the schedule of Mr. Smith for the next week. Use Future Continuous as in the example.

S1: tell about a plan for a specific time.

S2: add some additional information about places or people he has contacts with.

E.g. S1: At 2 PM on Monday, Mr. Smith will be meeting his clients.

S2: Yes, at 2 PM he will be meeting people from Colgate -Palmolive company.

Schedule:

Monday

9:00 AM: Meeting with the finance team

11:00 AM: Reviewing quarterly reports

2:00 PM: Meeting clients

4:00 PM: Preparing presentation for the board meeting

Tuesday

8:30 AM: Breakfast meeting with a new partner

10:00 AM: Attending a workshop on digital marketing

1:00 PM: Lunch with the sales department

3:00 PM: Conference call with the overseas team

Wednesday

9:00 AM: Working on project proposals

12:00 PM: Team lunch and discussion session

3:00 PM: Visiting the new office location

5:00 PM: Reviewing team progress report

Thursday

8:00 AM: Gym session

10:00 AM: Meeting with the advertising agency

1:00 PM: Lunch break

2:30 PM: Preparing for the product launch event

6:00 PM: Business dinner with a client

Friday

9:30 AM: Weekly team briefing

11:00 AM: Brainstorming session for the new marketing campaign

2:00 PM: Client presentation

4:00 PM: Finalizing tasks before the weekend

Saturday

10:00 AM: Attending a networking event

1:00 PM: Lunch with a business mentor

3:00 PM: Personal development seminar

7:00 PM: Dinner with family

Sunday

9:00 AM: Morning jog in the park

11:00 AM: Brunch with friends

2:00 PM: Reading and personal time

5:00 PM: Preparing for the upcoming week

Учні отримують розклад на тиждень для вигаданого персонажа (наприклад, Mr. Smith). Один учень описує плани персонажа на конкретний день і час, тоді як інший додає деталі про місце та людей, з якими контактує персонаж.

Приклади рецептивно-репродуктивних комунікативних вправ, спрямованих на формування умінь діалогічного мовлення під час вивчення часової форми «Past Perfect».

Ex 1A. *Work in pairs. Use Past Perfect. Take turns.*

S1: think of a situation in the past where you missed an opportunity.

S2: ask questions to find out what had happened earlier.

E.g. S1: I didn't play that computer game because my mom had asked me to do my homework.

S2: Why hadn't you done your homework earlier? / Why hadn't you called your friend? / When did it happen?

Ex 1B. Tell the class how your deskmate had missed an opportunity in the Past.

E.g. S1: Taras didn't play the new Counter Strike game with us because his parents had made him do his homework. He had been so busy scrolling Tiktok before our game so he didn't do his homework. But luckily our team won.

У цій вправі учні тренують вживання Past Perfect, обговорюючи втрачені можливості. Один учень розповідає про можливість, яку він втратив (реальну чи вигадану), тоді як його партнер ставить додаткові запитання, аби дізнатись чому так сталося. Потім відбувається зміна ролей. Учні презентують класу інформацію, яку дізнались один про одного.

Ex. 2 A. *Mystery Object Guessing Game.* S1: Think of an object you had lost before a specific event not naming it. S2: Ask your classmate questions about the place, time, reasons why people are connected to this event. Use Past Perfect. Take turns.

E.g. S1: I had lost it before the exam.

S2: Had you lost it before you entered the classroom? / Had you checked your bag before the exam? / When was the last time you saw it?

Ex. 2 B. *Share the information from ex. 2A with your classmates. Use Past Perfect.*

E.g. S1: Bohdan had lost his headphones in ATB before he came to school. He had taken everything out of his jacket pockets and after that left headphones at the till.

Один учень загадує предмет, який він загубив до певної події, тоді як інший ставить запитання у Past Perfect, аби відгадати предмет. Потім десятикласники розповідають класу інформацію, яку щойно дізнались.

Ex. 3A. *Work in pairs. S1: tell about your day (as in the example), S2: ask questions to get more details / understand the reason for the actions. Use Past Perfect. Then take turns.*

E.g. S1: By the time I started studying, I had already had breakfast.

S2: Why hadn't you studied earlier in the morning before breakfast?

Ex. 3B. *Share with your classmates the questions your deskmate had asked you in Ex. 3A.*

E.g. S1: Natalka had asked me the following questions: Why hadn't you studied earlier in the morning before breakfast? Had you had an opportunity to learn this poem till you got to school?

Учні працюють у парах. Один учень розповідає про свій день, зосереджуючись на подіях, що сталися до інших дій. Партнер запитує про причини цих подій. Потім учні діляться з класом питаннями, які були поставлені один одному.

Ex. 4A. Work in groups of four. Follow the steps below.

Step 1: Recall the situation when you had an unexpected guest.

Step 2: Discuss in pairs what you had done before the guest arrived.

Step 3: Make notes of your groupmate's answers.

Step 4: Change pairs and do it all over again. Use the ideas below to help you.

Cleaning / cooking / getting ready / planning

E.g. S1: Last month, my neighbor showed up unexpectedly. I had just started cleaning the kitchen.

S2: Oh, I remember when my friend visited without calling first. I hadn't finished my work yet and was still wearing pajamas.

Ex. 4B. Share with the class the information you had got from your groupmates.

E.g. S1: Ostap had cleaned the living room before the guests came. Nina had prepared a playlist before the guests called her. Svyatoslav had brought all the table games from the closet.

Учні працюють у групах з чотирьох осіб, розділившись на пари. Вони обговорюють реальні ситуації, коли до них завітав несподіваний гість (це може бути сусід, друг, родич тощо). Учні розповідають одне одному в Past Perfect, що вони робили або що сталося перед візитом гостя, після чого відбувається зміна партнера і продовження обговорення питань. Коли всі можливі комбінації пар вичерпано, кожен звітує класу про інформацію, отриману від однокласників.

Приклади рецептивно-репродуктивних комунікативних вправ, спрямованих на формування умінь діалогічного мовлення під час вивчення часової форми «Future Continuous».

Ex. 1. Work in pairs. Guess the actions your partner will be doing tomorrow at a specific time. Share your deskmate's actions with your classmates.

S1: describe what you will be doing at a specific time in the future.

S2: guess the activities you will be doing. Then take turns.

E.g. S1: At 6 pm, I will be using a brush and some colors.

S2: Will you be painting?

Учень уявляє, що він робитиме у певний час у майбутньому, фрагментарно описує цю діяльність, використовуючи Future Continuous. Партнер має вгадати, що це за діяльність.

Ex. 2A. Work in pairs. Debate about the future of education. S1: prove that education will mostly take place in physical schools. S2: prove that it will mostly occur online. Use Future Continuous.

E.g. S1: The scientist's report says that in 20 years students will still be attending traditional schools because they will be interacting with teachers face-to-face.

S2: Unfortunately, I disagree. In 20 years students will be studying online, and they will be attending virtual classes from home.

Ex. 2B. Share with the class the results of your debates.

E.g. S1: We don't have the same opinion about this topic but we agree that students will not be studying online in 20 years.

Суть цієї вправи полягає у тому, що учні беруть участь у дебатах з приводу майбутнього освіти через 20 років. Вони обов'язково мають використати Future Continuous. Після цього учні презентують результати своїх дебатів своїм однокласникам.

Ex. 3A. Planning the Christmas party. Work in pairs. Describe your schedules for preparation of decorations and activities for your guests. Use Future Continuous and the ideas below.

E.g. S1: At 6 PM, I will be setting the table.

S2: At the same time, I will be decorating a Christmas tree.

S1: By 7:30 PM, everyone will be gathering for the costume parade.

S2: Meanwhile, the DJ will be setting up the music for the dance party.

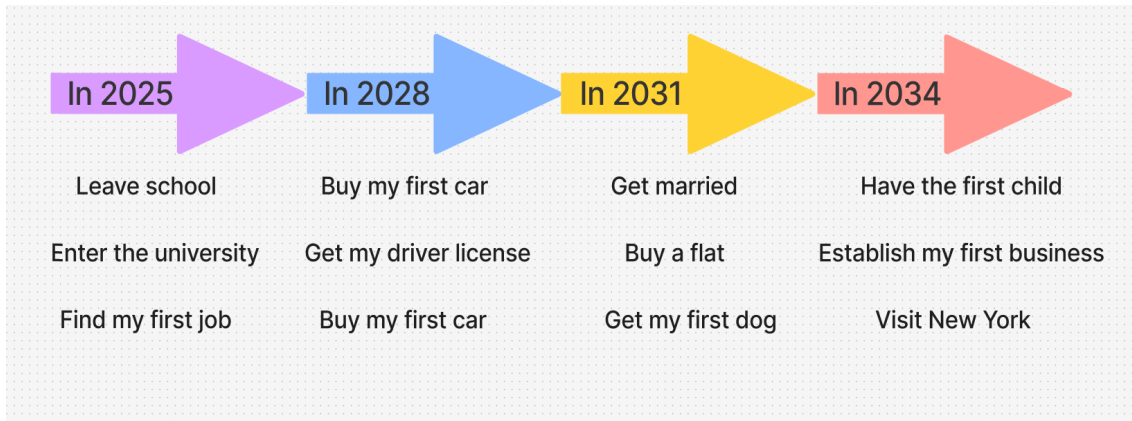
Ex. 3B. Tell the rest of the class what you have decided.

E.g. S1: Kyrylo will be setting the table at 6 PM. I will be decorating a Christmas tree at the same time.

Ця вправа залучає учнів до підготовки до свята Різдва. В парах здобувачі освіти обговорюють деталі підготовки до свята, використовуючи при цьому

Future Continuous. Потім учні мають повідомити класу про всі деталі, які вони встигли обговорити у парах.

Ex. 4. Work in pairs. Have a look at a timeline. Take turns to discuss what you will be doing during the next 10 years. Then share the results with your class.

E.g. S1: *What will you be doing in 5 years?*

S2: *I will be getting my diploma. What about you?*

На основі поданої часової шкали учні обговорюють свої плани на подальші 10 років, використовуючи Future Continuous, після чого переказують класу результати обговорень.

Ex. 5. Work in pairs. Look at the ideas below of life on our planet in 2035. Discuss life in 2035 with your partner. Use Future Continuous. Share the ideas with your classmates.

People / flying cars

Forests / grow

Kids / study online

Universities / free

People / travel without visas

All diseases / curable

E.g. S1: *I don't think that people will be using flying cars in 2035.*

S2: *I agree with you. We all will be driving usual cars, maybe electro.*

Учні працюють у парах, активно обговорюють життя на планеті у 2035 році, використовуючи запропоновані ідеї. Школярі використовують Future Continuous, після чого презентують свої ідеї класу.

Приклади продуктивних комунікативних вправ, спрямованих на формування умінь діалогічного мовлення під час вивчення часової форми «Past Perfect».

Ex. 1. *Work in pairs. Describe the changes that had happened to you and your partner before school. Use Past Perfect.*

E.g. S1: My parents had bought a new laptop for me before a new school year so I could study better.

S2: Wow! Lucky you! But we had visited five countries before the school, but my laptop is still old.

S1: Which countries did you visit?

S2: We had been to Belgium, Italy, Montenegro, Bosnia and Herzegovina and Croatia before we came back home.

Учні працюють у парах і описують зміни / події, які трапились з ними перед початком нового навчального року, використовуючи Past Perfect.

Ex. 2. *Work in pairs. Tell some facts about the background story of Harry Potter. Why did he become who he became?*

E.g. S1: His parents had battled Voldemort before they died, that's why he was living with his aunt and uncle.

S2: His aunt and uncle hadn't told him anything about magic in his childhood so later he was confused when he found out about Hogwarts.

Учні працюють у парах та розповідають факти про історію життя Гаррі Поттера до того, як він потрапив у Хогвартс, використовуючи Past Perfect.

Ex. 3. *Work in pairs. Describe the weekend when everything went wrong, not as it had been planned.*

E.g. S1: I remember the day when I went for a walk with my friends and I had forgotten my phone.

S2: But why was it so bad? What happened?

S1: My friend got in trouble that day and needed my help but I couldn't do it because I had left my phone at home. After that we didn't even talk.

Учні обговорюють вихідні, коли у них все пішло не за планом. Вони мають пояснити причину цього, використовуючи Past Perfect.

Ex. 4. Work in pairs. Decide what had happened before this man was caught by police?

E.g. S1: I think he had carried a lot of illegal stuff before he was caught.

S2: I don't agree. To my mind, he had had nothing illegal before this situation.

S1: But why then were the dogs sniffing the packages?

S2: I think he was just a Nova Post courier.

Школярі працюють у парах. Вони мають дійти спільної думки стосовно того, що саме зробив чоловік та чому його зупинила поліція. Свої ідеї учні виражають у Past Perfect.

Ex. 5. Work in pairs. Share your ideas on what had been in the lives of these celebrities before they became famous.

E.g. S1: Zendaya had been a good student in the school before she became famous.

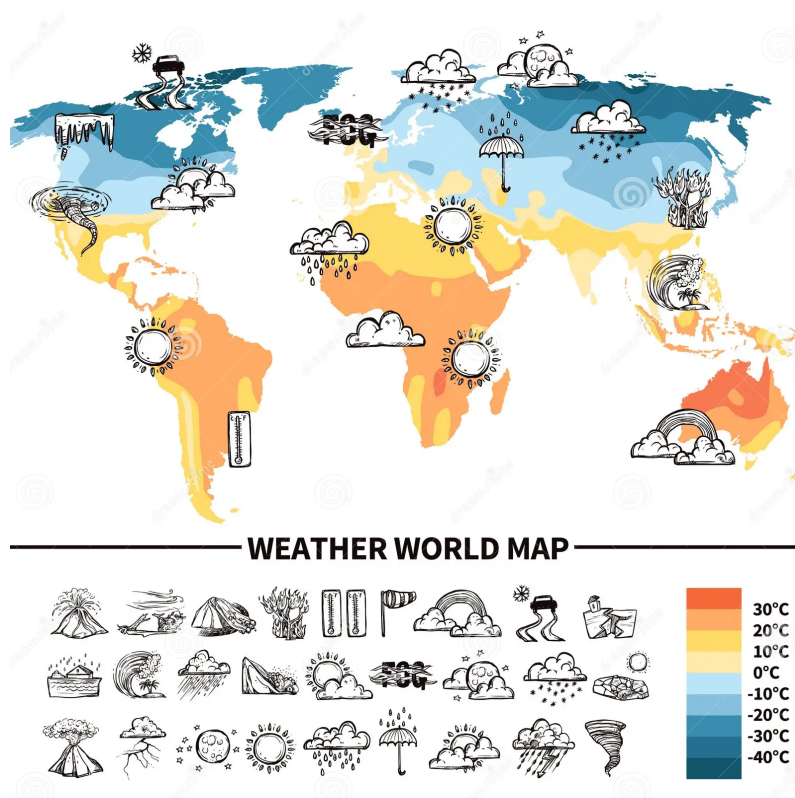
S2: I don't think so. As far as I know she had been in the film industry even before she left school.

S1: Oh, I didn't know that. But I'm sure she had had a lot of practice before she starred in her first film.

У парах учні обговорюють, яким було життя відомих акторів до того, як вони стали відомими, використовуючи Past Perfect.

Приклади продуктивних комунікативних вправ, спрямованих на формування умінь діалогічного мовлення під час вивчення часової форми «Future Continuous».

Ex. 1. Work in pairs. Have a look at the weather forecast. What will the weather be like in different parts of the world? Practice with each other using Future Continuous.

E.g. S1: Alright, let's start with the northern region. It looks like it's going to be quite chilly tomorrow morning. What do you think?

S2: Yes, temperatures will be dropping to around +5°C, but the air will be warming up a bit by midday.

S1: Possibly, but a cold front will be moving in by the evening. How about the southern region? Do you think it'll be raining there?

S2: It's likely, but the rain will probably be starting in the afternoon. I think it will be affecting the roads quite a bit...

Учні обговорюють прогноз погоди. Вони описують погоду за допомогою малюнка, використовуючи Future Continuous.

Ex. 2. A day in the life of a celebrity. Work in pairs. Look at the picture of a celebrity. Try to think what her/his day is like. Plan a very detailed day for this person for tomorrow. Use Future Continuous.

E.g. S1: At 9 AM, Billie Eilish will be sleeping and seeing dreams.

S1: No, I think you are wrong. At 9 AM, she will be having cereals for breakfast.

Учні працюють у парах і детально планують день для знаменитості, використовуючи Future Continuous.

Ex. 3. Work in pairs. You have very busy schedules but you need to meet to discuss a school project. Try to find time when you are both free. Use Future Continuous.

E.g. S1: Okay, we need to create a project. I offer you to meet in Bulochna cafe and discuss it. What about tomorrow at 16:00?

S2: Oh, that's a good idea, but I'll be having a piano lesson at music school at 16:00. Can we meet on Wednesday at 15:00 right after school?

S1: Wednesday is a good day, but I'll be playing football with my team. We have a competition on Sunday.

Учні працюють в парах. Вони мають домовитись про зустріч у кафе, аби обговорити деталі проєкту для школи. Оскільки кожен з них має дуже щільний графік, треба проаналізувати кілька варіантів часу для зустрічі, використовуючи Future Continuous.

Ex. 4. Work in pairs. Have a discussion with your partner about the itinerary for the group of people who want to visit your city / town.

E.g. S1: Well, I would start with some food. They will be eating their breakfast at 7.00 right after arriving.

S2: I don't think it's a good idea. They will be tired after a long way, so at 7.00 we'll be heading to a hotel to leave the things there.

S1: Agree with you. And then they can have breakfast at a hotel, but it starts at 9. So they'll be having their first meal at 9.00 at a hotel.

Учні працюють в парах, придумують розклад та план візиту подорожуючих до свого міста. Вони мають продумати детально кожен крок погодинно, використовуючи Future Continuous.

Ex. 5. Work in pairs. Discuss your future student life at universities of your dreams.

E.g. S1: I want to study at Taras Shevchenko National University in Kyiv. I guess I will have quite an active life. At 7.00 I will be preparing my breakfast in my dormitory. What about you?

S2: I dream about Lesya Ukrainka National University in Lviv. And I hope that at 7.00 I'll be sleeping!

Учні працюють в парах, обговорюють своє майбутнє студентське життя та плани на день, використовуючи Future Continuous.

Отже, формування діалогічного мовлення учнів в контексті часових форм дієслова «Past Perfect» і «Future Continuous» вимагає застосування комплексної системи вправ, які містять комунікативний матеріал. Зокрема, запропоновані вправи сприятимуть глибшому розумінню учнями нюансів використання цих часових форм під час спілкування, удосконаленню навичок усного й писемного мовлення в запланованих і спонтанних комунікативних ситуаціях. Відповідно,

розроблена система вправ стане важливим інструментом для формування діалогічного мовлення, що, своєю чергою, сприятиме розвитку мовної компетентності учнів.

Висновки до розділу 2

Аналіз програмно-методичного забезпечення з англійської мови для 10 класу показав, що в навчальних програмах та підручниках недостатньо уваги приділено вивченню морфологічних одиниць у контексті діалогічного мовлення. Зокрема, кількість завдань на автоматизцію навичок вживання часових форм дієслова «Past Perfect» і «Future Continuous» під час ситуативного спілкування є досить обмеженою. Натомість, вивчення граматичних правил і конструкцій здійснюється переважно у межах тренувальних вправ і письмових завдань.

Розроблено методичні рекомендації, де подано певну послідовність використання рецептивно-репродуктивних умовно-комунікативних, рецептивно-репродуктивних комунікативних, продуктивних вправ, спрямованих на практичне застосування часових форм «Past Perfect» і «Future Continuous» в комунікативних ситуаціях, близьких до реальних. З'ясовано, що відповідна хронологія використання цих вправ сприяє поступовому формуванню умінь діалогічного мовлення учнів.

Наголошено на важливості залучення автентичних матеріалів, відео- та аудіофрагментів, онлайн-платформ Vaamboozle, Wordwall до навчання граматичного матеріалу в 10 класі, що урізноманітнюють освітній процес і дозволяють учням усвідомити, яким чином вказані часові форми можуть бути використані носіями мови в реальних ситуаціях спілкування.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволили дійти таких висновків:

1. На основі проаналізованої літератури обґрунтовано необхідність створення методики формування діалогічного мовлення учнів 10 класу під час навчання граматики англійської мови у закладах загальної середньої освіти.

Уточнено поняття «діалог» – процес комунікації між двома або більше учасниками, в якому відбувається активний обмін висловленнями, що забезпечує взаємний зворотний зв'язок, сприяє розвитку мовних навичок, критичного мислення та соціальної взаємодії через створення і сприйняття значення в конкретному контексті.

2. Виокремлено проблеми, на які натрапляють здобувачі освіти під час вивчення граматики: недостатнє розуміння правил, некоректно дібрані навчальні матеріали, відсутня контекстуалізація граматичних структур.

3. З-поміж лінгводидактичних засад навчання граматики англійської мови виокремлено комунікативно-діяльнісний та лексичний підходи, що передбачають активне використання граматичного матеріалу під час реального спілкування; принципи контекстуалізації, змістовного спілкування, використання автентичних матеріалів, що зорієнтовані на вивчення граматичних структур в реальних або змодельованих комунікативних ситуаціях; методи: індуктивний, що сприяє глибшому засвоєнню знань завдяки залученню когнітивних зусиль школярів, інтерактивний, що зумовлює розвиток діалогічного мовлення через взаємодію в реальних комунікативних ситуаціях, метод формативного оцінювання, що спонукає учнів до саморефлексії та допомагає вчителю у відслідковуванні прогресу.

Визначено систему вправ: рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні, спрямовані на сприйняття та відтворення мовного матеріалу в умовах, наближених до реальної комунікації; рецептивно-репродуктивні комунікативні, що поєднують елементи відтворення мовного матеріалу в реальному комунікативному контексті; продуктивні комунікативні –

зорієнтовані на розвиток умінь самостійного продукування мовлення та застосування лінгвістичного матеріалу в реальних комунікативних ситуаціях.

4. З'ясовано, що вивчення граматичних явищ у 10 класі ЗЗСО залучає опанування таких тем: «Past Perfect», «Past Perfect Continuous», «Future Continuous», «Future Perfect», «Used to / would» для опису минулих звичок і майбутніх дій, модальні дієслова, дієслова, що вимагають герундія, умовні речення усіх типів. Ці морфологічні одиниці є важливими для формування діалогічного мовлення, оскільки дозволяють учням чітко висловлюватися про минулі події, плани, звички та можливості.

Проведений аналіз програмно-методичного забезпечення підтвердив доцільність інтеграції граматики у процес формування діалогічного мовлення для підвищення ефективності навчання англійської мови в старшій школі.

5. Обґрунтовано, що послідовне впровадження запропонованої системи вправ забезпечує поступове формування діалогічних умінь під час вивчення граматики англійської мови. Крім того, означена класифікація вправ дозволяє учням плавно переходити від простих завдань, спрямованих на сприйняття та розуміння граматичних конструкцій, до більш складних, які передбачають не лише використання відомих часових форм дієслів у конкретних ситуаціях спілкування, а й створення власних висловлень у процесі міжособистісної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Вишневецький О. І. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 327 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 366 с.
4. Горлач М. І. Політологія: наука про політику: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 836 с.
5. Гусленко І. Ю. Методика навчання іноземних мов: конспект лекцій. Харків: Вид-во НУА, 2018. 64 с.
6. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartivpovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 25.11.2024).
7. Діалог: філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. ред.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.
8. Домрачева І. Р. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 101 с.
9. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни: у 4 т. Т. 1. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.
10. Кадащук О. В. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів. *Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*. Мукачево : МДУ, 2018. Вип. 2. С. 70–74.
11. Калініна Л. В. Англійська мова : (10-й рік навчання, профільний рівень) English: підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 240 с.

12. Карп'юк О. Д. Англійська мова (10-й рік навчання) (English (the 10th year of studies) : підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. Тернопіль: Астон, 2018. 256 с.
13. Книга вчителя іноземної мови / упоряд. О. Я. Коваленко, І. П. Кудіна. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. 240 с.
14. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / заг. ред. А. Р. Волкова. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 634 с.
15. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. / В. Г. Редько та ін.; за наук. ред. В. Г. Редька. Київ: Педагогічна думка, 2013. 360 с.
16. Літературознавча компаративістика: навчальний посібник / за ред.: Р. Т. Гром'як, упоряд.: Р. Т. Гром'як. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. 331 с.
17. Літературознавчий словник-довідник / заг. ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
18. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич та ін.; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
19. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10–11 класи. Англійська мова. Німецька мова. Французька мова. Іспанська мова. 2017. 72 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення: 25.11.2024).
20. Несвіт А. М. Англійська мова: Ми вивчаємо англійську мову: підруч. для 10 кл. заг. освіт. навч. закл. (9-й рік навч.). Київ: Генеза, 2010. 304 с.
21. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2008. 285 с.

22. Остафійчук Д. Роль інтерактивних методів у навчанні англійської мови: інноваційний підхід. *Інноваційні технології в освіті*. 2023. № 58 (2). С. 20–25.
23. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ: Видавничий центр «Київський університет», 2001. 649 с.
24. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 2 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
25. Радевич-Винницький Я. Е. Етикет і культура спілкування: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2006. 291 с.
26. Рекомендація № 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя” від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 25.11.2024).
27. Русалкіна Л. Комунікативно-діяльнісний підхід як невід’ємний складник іншомовної підготовки майбутніх лікарів *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2017. Вип. 2. С. 70–75.
28. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
29. Словник-довідник літературознавчих термінів / за ред. О. В. Бобиря. Чернігів : ФОП Лозовий В. М., 2016. 132 с.
30. Снітовська О. Й. Викладання медичної термінології під час вивчення англійської мови в умовах дистанційного навчання за допомогою платформи для проведення онлайн-занять Zoom. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31(1). С. 161–164.
31. Тригуб І. П. Система вправ для формування граматичної компетенції *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_31 (дата звернення: 25.11.2024)
32. Філософія: підручник / В. С. Бліхар та ін. 2-ге вид., перероб. та доп. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с.

33. Фридрих А., Бігунова С., Бігунов Д. Focus on Teaching Grammar in Context *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. / уряд. О.Б. Петренко ; ред. кол.: О. Б. Петренко та ін. Рівне: РДГУ, 2022. Вип. 15. С. 236–244.
34. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 360 с.
35. Холод І. В. Методика викладання англійської мови : навч.-метод. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Умань: Візаві, 2018. 165 с.
36. Baamboozle. Continue the sentence. Past Perfect. URL: <https://www.baamboozle.com/classic/953838> (accessed: November 25, 2024).
37. Barraclough C., Gaynor S., Alevizos K. Wider World 4. Student's Book. Harlow : Pearson Education Limited, 2016. 144 p.
38. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*. 1998. Vol. 5, № 1. P. 7–74.
39. Bohm D. On Dialogue. NY: Routledge Classics, 2004. 136 p.
40. Buber M. Ich und Du. Stuttgart : Reclam Verlag, 2007. 144 p.
41. Chomsky N. Language and Mind. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 209 p.
42. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching. Assessment. Companion volume. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2020. 274 p. URL: <https://rm.coe.int/common-european%20-%2086%20framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4> (дата звернення 25.11.2024).
43. Cortez M. O. S., Genisan C. E. Approaches in Teaching Grammar to Young Learners: A Scoping Review *British Journal of Applied Linguistics*. 2021. Vol. 1, № 1. P. 1–15.
44. Dellar H., Walkley A. Teaching Lexically. London: Delta Publishing, 2016. 224 p.
45. Falla T., Davies P. A. Solutions. Intermediate. Student's Book. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2017. 144 p.

46. Fromkin V., Rodman R., Hyams N. *An Introduction to Language*. Wadsworth: Cengage Learning, 2014. 601 p.
47. Habermas J. *Truth and Justification*. Cambridge, Massachusetts : The MIT Press. 2017. 304 p.
48. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. 5th ed. Harlow : Pearson Education, 2015. 446 p.
49. Levinas E. *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. Pittsburgh : Duquesne University Press, 2007. 348 p.
50. Lier L. *The Ecology and Semiotics of Language Learning: A Sociocultural Perspective*. Educational Linguistics. Dordrecht : Springer, 2004. 249 p.
51. Lopez-Cozar R. D., Kobayashi T. *Proceedings of the Paralinguistic Information and its Integration in Spoken Dialogue Systems Workshop*. Ramon : Springer Science & Business Media, 2011. 384 p.
52. Nunan D. *Task-Based Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 240 p.
53. Richards J. C. *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 208 p.
54. Richards J. C., Schmidt R. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. 4th ed. London : Routledge, 2013. 656 p.
55. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. 3rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 270 p.
56. Schmitt N. *An Introduction to Applied Linguistics*. London : Routledge, 2008. 404 p.
57. Stager G., Clark R. *The Power of Interactive Learning* *Educational Leadership Journal*. 2015. Vol. 72, No. 6. P. 22–27.
58. Swan M. *Practical English Usage*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 768 p.
59. Taylor P. *Teaching Grammar in Context*. London : Routledge, 2013. 325 p.

60. Thornbury S. *How to Teach Grammar*. 2nd ed. Harlow : Pearson Education Limited, 2016. 192 p.
61. Torres Ramírez A. The Lexical Approach: Collocability, Fluency and Implications for Teaching *Journal of Applied Linguistics*. 2022. Vol. 15. № 3. P. 45–60.
62. Wegerif R. *Dialogic, Education and Technology: Expanding the Space of Learning*. Exeter: University of Exeter, 2011. 330 p.
63. Willis J., Edwards C. *Exploring Task-Based Language Teaching*. London : Palgrave Macmillan, 2009. 298 p.
64. Wordwall. Speaking Cards. Why Did You Say That? URL: <https://wordwall.net/resource/28764262/ec-i1-m2-5a-why-did-you-say-that-past-perfect> (accessed: November 25, 2024).